مەككىدە نازىل بولغان — سۈرە ۋاقىئە — 78 ئايەت

سۈرە ۋاقىئەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئەبۇئىسهاق، ئىكرىمەدىن ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇبەكرى: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ھەقىقەتەن چاچلىرىڭ ئاقىرىپ كېتىپتۇ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :«مېنى ھود، ۋاقىئە، مۇرسالات، نەبە ۋە تەكۋىر قاتارلىق سۈرىلەر قېرىتىۋەتتى» دەپ جاۋاپ بەرگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، جابىر، ئىبنى سەمۇرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازلارنى بۈگۈنكى كۈندە سىلەر ئۆتەۋاتقان نامازغا ئوخشاش ئۆتەيتتى، لېكىن ئۇ يەڭگىل ئۆتەيتتى، ئۇنىڭ نامىزى سىلەرنىڭ نامىزىڭلاردىن يەڭگىل ئىدى، ئۇ بامدات نامىزىدا سۈرە ۋاقىئەنى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾ إِذَا رُجَّتِ ٱلْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾
وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا ﴿٦﴾ وَكُنتُمْ أَزْوَٰجًا ثَلَٰثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ
أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾
أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قىيامەت قايىم بولغان چاغدا﴿1﴾. *ھېچ ئادەم ئۇنى ئىنكار قىلالمايدۇ*﴿2﴾. *زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەن، تاغلار پارچىلىنىپ توزاندەك توزۇپ كەتكەن چاغدا، قىيامەت (بەزىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) چۈشۈرىدۇ (بەزىلەرنى جەننەتكە كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) كۆتۈرىدۇ*﴿3-4-5-6﴾. *سىلەر (قىيامەتتە) ئۈچ پىرقىغە بۆلۈنىسىلەر*﴿7﴾. *(بىرىنچى پىرقە) سائادەتمەنلەردۇر، سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدىغان) ئادەملەردۇر*﴿8﴾. *(ئىككىنچى پىرقە) بەختسىز ئادەملەردۇر، بەختسىز ئادەملەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئادەملەردۇر)*﴿9﴾. *(ئۈچىنچى پىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار*

www.munber.org

جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر﴿10﴾***. ئۇلار نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردە اللەغا يېقىن بولغۇچىلاردۇر***﴿11- 12﴾.

قىيامەت كۈنىنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

ۋاقىئە[1] قىيامەت كۈنىنىڭ ئىسىملىرىنىڭ بىرىدۇر. ئۇ چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدىغان ۋە ۋۇجۇتقا كېلىدىغان كۈن بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق دەپ ئاتالغان. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ كۈندە چوڭ ئىش (يەنى قىيامەت) يۈز بېرىدۇ﴾[2].

﴿ھېچ ئادەم ئۇنى ئىنكار قىلالمايدۇ﴾ يەنى ئەگەر اللە تائالا ئۇنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىشىنى ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى ھېچكىم قايتۇرالمايدۇ ۋە توسۇپمۇ قالالمايدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿اللە تەرىپىدىن كەلگەن، قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان بىر كۈن كېلىشتىن بۇرۇن پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار﴾[3] ﴿بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى. ئۇ (ئازاب)نى ھېچ ئادەم قايتۇرالمايدۇ﴾[4] ﴿اللە (بىرەر شەيئىگە) « ۋۇجۇدقا كەل » دېسە (دەرھال) كېلىدىغان كۈندىكى (يەنى قىيامەت كۈندىكى) ئازابتىن قورقۇڭلار. اللەنىڭ سۆزى ھەقتۇر،سۈر چېلىنىدىغان كۈندىكى (يەنى قىيامەت كۈندىكى) پادىشاھلىق اللە غا خاستۇر. اللە يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا نەرسىلەرنى بىلگۈچىدۇر، اللە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، (بەندىلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن) خەۋەرداردۇر﴾[5] مۇھەممەد ئىبنى كەئىب مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت چوقۇم بولىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ، ئۇنى توسۇش ۋە قايتۇرۇۋېتىش ھېچ مۇمكىن ئەمەستۇر.

﴿زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەن، تاغلار پارچىلىنىپ توزاندەك توزۇپ كەتكەن چاغدا، قىيامەت (بەزىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) چۈشۈرىدۇ (بەزىلەرنى جەننەتكە كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) كۆتۈرىدۇ﴾ يەنى گەرچە بەزى كىشىلەر دۇنيادا ئابرۇيلۇق بولسىمۇ قىيامەت ئۇلارنى جەھەننەمنىڭ ئەڭ تېگىگە چۈشۈرىۋېتىدۇ، بەزى كىشىلەر دۇنيادا ئاجىزلاردىن سانالسىمۇ قىيامەت ئۇلارنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك جەننەت ئىللىيۇنغا، تۈگىمەيدىغان نازۇنېمەت مەرتىۋىسىگە كۆتۈرىدۇ. ھەسەن، قەتادە ۋە باشقىلارمۇ بۇ ئايەتنىمۇ مۇشۇنداق تەپسىر قىلغان. ئەۋفى، ئىبنى ئابباسنىڭ **﴿قىيامەت (بەزىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) چۈشۈرىدۇ (بەزىلەرنى جەننەتكە كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) كۆتۈرىدۇ﴾** دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قىيامەت يىراق ـ يېقىن ھەممىگە ئۆزىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىنى ئاڭلىتىدۇ. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت تۆۋەنلەپ ئەڭ تۆۋەندىكىلەرگە يۇقىرى ئۆرلەپ ئەڭ يۇقىرىدىكىلەرگە ئۆزىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىنى ئاڭلىتىدۇ. زەھھاك ۋە قەتادەمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تەپسىر قىلغان.

﴿زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەن﴾ يەنى ئۇ چاغدا زېمىن قاتتىق ھەرىكەتكە كېلىپ ئۇزۇندىن توغرىسىغا تەۋرىتىلىدۇ.

ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتنى: زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەندە، دەپ تەپسىر قىلدى. رەبىئى ئىبنى ئەنەس مۇنداق دەيدۇ: زېمىن ئۆزىدىكى نەرسىلەر بىلەن خۇددى غەلۋىر

---

[1] مەنىسى يۈز بەرگۈچى دېگەن بولىدۇ.
[2] سۈرە ھاققە 15 ـ ئايەت.
[3] سۈرە شۇرا 47 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە مەئارىج 1 ـ 2 ـ ئايەتلەر.
[5] سۈرە ئەنئام 73 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

تاسقالغاندەك تاسقىلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەندە﴾[1] ﴿ئى ئىنسانلار! پەرۋەردىگارىڭلاردىن (يەنى ئازابىدىن) قورقۇڭلار، قىيامەتنىڭ زىلزىلىسى ھەقىقەتەن چوڭ ئىشتۇر﴾[2]

﴿**تاغلار پارچىلىنىپ**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، قەتادە ۋە باشقىلار: بۇ چاغدا تاغلار پارچە ـ پارچە بولۇپ كېتىدۇ، دېدى. ئىبنى زەيد : بۇ كۈندە تاغلار خۇددى الله تائالا ﴿بىر دۆۋە تارقاق قۇمغا ئايلىنىدۇ﴾[3] دېگەندەك بولۇپ كېتىدۇ، دېدى.

﴿**توزاندەك توزۇپ كەتكەن چاغدا**﴾ ئەبۇئىسھاق ھارىستىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: تاغلار توپا ـ چاڭلارغا ئايلىنىپ ئۇنىڭدىن ھېچنەرسە قالماي توزۇپ يوقاپ كېتىدۇ.. ئەۋفى، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: تاغلار ئوتتىن ئۇچقۇنداپ چىققان ئۇچقۇنلارغا ئوخشاپ قالىدۇ، ئوت ئۆلغايسا، ئۇنىڭدىن ئۇچقۇنلار چاچراپ چىقىدۇ. يەرگە چۈشكەندە بولسا يوقىلىپ كېتىدۇ. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: تاغلار شامال سورۇۋەتكەن توزاندەك بولۇپ كېتىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: تاغلار شامال سۈرۈۋەتكەن قۇرۇق چاۋا ـ چاتقاللىغا ئوخشاپ قالىدۇ. بۇ ئايەت بۇ مەزمۇندىكى باشقا ئايەتلەرگە ئوخشاش قىيامەت كۈنى تاغلارنىڭ ئۆز ئورنىدىن يوقىلىدىغانلىقىنى، توزۇپ ئېتىلغان يۇڭغا ئوخشاش بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

قىيامەت كۈنى ئىنسانلارنىڭ ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**سىلەر (قىيامەتتە) ئۈچ پىرقىغە بۆلۈنىسىلەر**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئىنسانلار ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بولىدۇ. ئۇلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن چىققانلاردۇر، ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمال دەپتەرلىرى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدۇ، ئۇلار ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئېلىپ بېرىلىدۇ. سۇددى مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار جەننەتكە كىرىدىغانلارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

يەنە بىر قىسمى ئەرشنىڭ سول تەرىپىدە بولىدۇ. ئۇلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ سول تەرىپىدىن چىققانلاردۇر، ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمەل دەپتەرلىرى سول تەرىپىدىن بېرىلىدۇ، ئۇلار ئەرشنىڭ سول تەرىپىگە ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئۇلار ئومۇمىيۈزلۈك دوزاخ ئەھلىدۇر. بىز الله غا سېغىنىپ ئۇلاردىن بولۇپ قېلىشتىن، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى قىلىپ قېلىشتىن پاناھ تىلەيمىز.

ئۈچىنچى قىسىمدىكىلەر ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، غالىب ۋە بۈيۈك الله نىڭ ئالدىدا تۇرغۇچىلاردۇر، ئۇلار ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىدە تۇرغانلارغا قارىغاندا الله تائالاغا خاس ۋە يېقىن كىشىلەر بولۇپ، الله تائالانىڭ دەرگاھىدا ئېسىل مەرتىۋىگە ئىگە بولغانلاردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەيغەمبەرلەر، راستچىللار ۋە الله يولىدا شېھىت بولغانلار بار. ئۇلار ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن ئورۇن ئالغانلارنىڭ سانىغا قارىغاندا ئاز سانىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(**بىرىنچى پىرقە) سائادەتمەنلەردۇر، سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدىغان) ئادەملەردۇر. (ئىككىنچى پىرقە) بەختسىز ئادەملەردۇر، بەختسىز ئادەملەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئادەملەردۇر). (ئۈچىنچى پىرقە ياخشى**

[1] سۈرە زەلزەلە 1 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ھەج 1 ـ ئايەت.
[3] سۈرە مۇززەممىل 14 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر﴾ اللّٰه تائالا بۇ سۈرىنىڭ ئاخىرىدىمۇ ئىنسانلارنىڭ سەكراتتا چۈشكەن ۋاقىتتىكى ئەھۋالىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنى مانا مۇشۇنداق ئۈچ قىسىمغا بۆلىدۇ. اللّٰه تائالا يەنە ئۇلارنىڭ ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاندىن بىز كىتاب (يەنى قۇرئان) نى بەندىلىرىمىزدىن بىز تاللىغان كىشىلەرگە مىراس قىلىپ بەردۇق. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىدۇر (يەنى قۇرئاننى تىلاۋەت قىلغان بىلەن ئەمەل قىلمايدۇ)، بەزىسى ئوتتۇراھالدۇر (يەنى كۆپ چاغلاردا قۇرئانغا ئەمەل قىلىپ، قىسمەن چاغلاردا ئەمەل قىلمايدۇ) ۋە بەزىسى اللّٰهنىڭ ئىزنى بويىچە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرىغۇچىدۇر. ئەنە شۇ كاتتا مەرھەمەتتۇر﴾[1].

مۇھەممەد ئىبنى كەئىب ۋە ئەبۇھەززە ياقۇب ئىبنى مۇجاھىد قاتارلىقلار **﴿(ئۈچىنچى پىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر﴾** دېگەن ئايەت ھەققىدە: ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاملاردۇر، دېدى. سۇددى: ئۇلار ”ئىللىيۇن“ دەپ ئاتىلىدىغان جەننەت ئەھلىدۇر، دېدى.

بۇ ئايەت بۇيرۇلغان ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرىغانلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. چۈنكى اللّٰه تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىگە ۋە تەقۋادارلار ئۈچۈن تەييارلانغان، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنچە كېلىدىغان جەننەتكە ئالدىراڭلار﴾[2] ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىنى، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىندەك كېلىدىغان جەننەتنى قولغا كەلتۈرۈڭلار﴾[3] كىمكى بۇ دۇنيادا ياخشى ئىشنى قىلىشقا ئالدىرىسا ۋە ئۇنى ئەڭ ئالدىدا قىلسا، ئاخىرەتتىمۇ ئەڭ ئالدىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ، چۈنكى مۇكاپات ئەمەلنىڭ ئۆز تىپىدىن بولىدۇ. بۇ، باشقىلارغا قانداق مۇئامىلە قىلساڭ، سەنمۇ شۇنداق مۇئامىلىگە ئۇچرىغىنىڭغا ئوخشايدۇ. شۇڭا اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئۇلار نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردە اللّٰهغا يېقىن بولغۇچىلاردۇر﴾**.

* * * * * * *

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا
مُتَقَٰبِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا
يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ
عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَٰلِ ٱللُّؤْلُؤِ ٱلْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴿٢٦﴾

بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر﴿14-13﴾. ئۇلار (ئالتۇندىن توقۇلغان تەختلەر ئۈستىگە يۆلەنگەن ھالدا بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرىشىدۇ﴿16-15﴾. (قېرىماي) ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان غىلمانلار ئېقىپ تۇرغان شارابتىن تولدۇرۇلغان پىيالە، چەينەك، جاملارنى

[1] سۈرە فاتىر 32 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران 133 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ھەدىد 21 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇلارغا ئايلىنىپ سۇنۇپ تۇرىدۇ[18.17]. ئۇ شارابنى ئىچىش بىلەن ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ، مەس بولمايدۇ[19]. ئۇلارغا ئىختىيار قىلغان مېۋىلەر ۋە كۆڭۈللىرى تارتقان قۇش گۆشلىرى بېرىلىدۇ[20-21]. ئۇلارغا سەدەپنىڭ ئىچىدىكى گۆھەرگە ئوخشايدىغان شەھلا كۆزلۈك ھۆرلەر بېرىلىدۇ[22-23]. بۇ ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر[24]. ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە ۋە يالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ[25]. پەقەت «سالام! سالام!» سۆزىنىلا ئاڭلايدۇ[26].

ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئەنە شۇ ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار ۋە الله تائالاغا يېقىن بولغۇچىلاردىن مۇنداق خەۋەر بېرىدۇ: ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾. تەپسىرشۇناسلار الله تائالانىڭ ﴿**ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ ۋە ﴿**كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، مۇجاھىد ۋە ھەسەنبەسرى قاتارلىقلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ دېگەن سۆزدىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەر، ﴿**كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ دېگەن سۆزدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشتا بولدى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «بىز دۇنياغا ئەڭ ئاخىرىدا كەلدۇق، قىيامەت كۈنى ئەڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىمىز» دېگەن سۆزى بىلەن قانائەت ھاسىل قىلدى. ئىبنى جەرىر بۇ قاراشتىن باشقىنى رىۋايەت قىلمىدى ۋە بۇ قاراشنى ھېچكىمگە نىسبەتەن بەرمىدى.

بۇ قاراشقا يەنە ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەبۇھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىس بىلەن قانائەت ھاسىل قىلىدۇ: ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولغان چاغدا، بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىگە ئېغىر تۇيۇلدى، شۇنىڭ بىلەن ﴿**بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر**﴾ دېگەن ئايەت نازىل قىلىندى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك - شۈبھىسىزكى، مەن جەننەت ئەھلىنىڭ تۆتتىن بىرىنىڭ سىلەردىن بولۇشىنى، جەننەت ئەھلىدىن ئۈچتىن بىرىنىڭ سىلەردىن بولۇشىنى بەلكى جەننەت ئەھلىنىڭ يېرىمىنىڭ سىلەردىن بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن، سىلەر ئۇلارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىنى تەشكىل قىلىسىلەر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەدمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى جەرىرنىڭ بۇ قارىشىنىڭ ئاساسى كۈچلۈك ئەمەس ئەكسىچە ئۇنى ئاساسى ئاجىز بولغان بىر قاراش دېيىشكە بولىدۇ. چۈنكى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتى قۇرئاننىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئۈممەتلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر. الله تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ بۇ ئۈممەتكە قارىغاندا باشقا ئۈممەتلەردە كۆپ بولۇشى ئەقىلگە ئۇيغۇن ئەمەس. بەلكى دەلىللەرگە ئاساسلانغاندىمۇ، الله تائالاغا يېقىن بەندىلەر باشقا ئۈممەتلەرگە قارىغاندا بۇ ئۈممەتتىن كۆپ بولىدۇ.

ئىككىنچى قاراش، الله تائالانىڭ ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر**﴾ دېگەن ئايىتىدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىدىن دەسلەپتە ئۆتكەن ئۈممەتلىرى، ﴿**كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن ئايىتىدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىدىن كېيىن كېلىدىغان ئۈممەتلىرى كۆزدە تۇتۇلۇشتىن ئىبارەتتۇر. مانا بۇ كۈچلۈك قاراشتۇر.

www.munber.org

ئىبنى ئەبۇھاتەم، سەرى ئىبنى يەھيانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھەسەن: ﴿**(ئۇچىنچى بىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر. ئۇلار نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردە اللەغا يېقىن بولغۇچىلاردۇر. بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ: بۇلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىدىن بۇرۇنقىلار ئىچىدە كۆپتۇر، دېدى.

مۇھەممەد ئىبنى سىيرىين ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەققىدە: ساھابىلار بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئۈممەتتىن بولىدۇ، دەيتتى ياكى شۇنداق بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى، دېدى. ھەسەن بىلەن ئىبنى سىيرىيننىڭ سۆزلىرى بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇشۇ ئۈممەتتىن بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ھەر بىر ئۈممەتتىن دەسلەپتە ئۆتكەنلەرنىڭ ئاخىرىدا ئۆتكەنلەردىن ياخشى بولىدىغانلىقىدا ھېچ شەك يوقتۇر. بۇ ئايەت پۈتۈن ئۈممەتلەرنى، ھەر بىر ئۈممەتنى ئۆزىگە يارىشا پۈتۈن ئۈممەتلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر.

ھەر بىر ئۈممەتنىڭ دەسلىپىدە ئۆتكەنلەردىن الله تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ كۆپ بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئىمام بۇخارى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى مېنىڭ زامانىمدا ئۆتكەنلەردۇر، ئاندىن ئۇلاردىن كېيىن كېلىدىغانلاردۇر، ئاندىن ئۇلاردىنمۇ كېيىن كېلىدىغانلاردۇر» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىن تاكى قىيامەت قايىم بولغىچىلىك داۋاملىق ھەق ئۈستىدە ماڭىدىغان بىر تۈركۈم كىشىلەر بولىدۇ. ئۇلارغا ياردەم قىلمىغان ۋە دۈشمەنلىك قىلغان كىشىلەر ئۇلارغا ھېچ قانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ». يەنە بىر رىۋايەتتە: «تاكى قىيامەتتىن ئىبارەت الله تائالانىڭ ئەمرى يېتىپ كەلگىچىلىك ئۇلار شۇ ھەق ئۈستىدە بولىدۇ» دېيىلگەن.

مەقسەت بۇ ئۈممەت باشقا ئۈممەتلەرگە قارىغاندا شەرەپلىك ئۈممەتتۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە الله تائالاغا يېقىن بەندىلەر باشقا ئۈممەتلەرگە قارىغاندا كۆپتۇر. ئۇلارنىڭ دىنى شەرەپلىك، پەيغەمبىرى كاتتا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئۈممەتنىڭ شان - شەرىپىدىن خەۋەر بېرىپ، بۇ ئۈممەتتىن 70 مىڭ كىشىنىڭ ھېسابقا تارتىلماستىن جەننەتكە كىرىدىغانلىقىنى ئېيتقان. بىر رىۋايەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەر مىڭ ئادەمنىڭ شاپائىتى بىلەن 70 مىڭ ئادەم جەننەتكە كىرىدۇ» دەيدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دەيدۇ: «ھەر بىر ئادەمنىڭ شاپائىتى بىلەن 70 مىڭ كىشى جەننەتكە كىرىدۇ».

﴿**ئۇلار (ئالتۇندىن) توقۇلغان تەختلەر ئۈستىگە**﴾ ئىبنى جەرىر: جەننەتنىڭ تەختلىرى ئالتۇن ۋە مەرۋايىتتىن توقۇلغاندۇر، دېدى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ﴿**يۆلەنگەن ھالدا بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرىشىدۇ**﴾ يەنى ھېچكىم ھېچكىمگە ئارقىنى قىلىپ ئولتۇرۇپ قالمايدۇ. ﴿**(قېرىماي) ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان غىلمانلار ئېقىپ تۇرغان شارابتىن تولدۇرۇلغان پىيالە، چەينەك، جاملارنى ئۇلارغا ئايلىنىپ سۇنۇپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى جەننەتنىڭ خىزمەتچىلىرى ھەمىشە بىر خىل سۈپەتتە تۇرىدۇ، ئۇنىڭدىن چوڭ بولۇپ كەتمەيدۇ. چاچلىرى ئاقارمايدۇ ۋە ئۆزگىرىپ كەتمەيدۇ. پىيالە، چەينەك، جام قاتارلىق قاچىلاردىكى شارابلار تۈگەپ قالىدىغان شارابلاردىن ئەمەس بولۇپ، ئۇلار بۇلدۇقلاپ ئېقىپ تۇرىدىغان بۇلاقلاردىن تولدۇرۇلىدۇ، ئۇلار شاراب بىلەن تولدۇرۇلغان بۇ قاچىلارنى جەننەت ئەھلىگە ئايلاندۇرۇپ سۇنۇپ تۇرىدۇ.

www.munber.org

﴿ئۇ شارابنى ئىچىش بىلەن ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ، مەس بولمايدۇ﴾ يەنى بۇ شاراب قاتتىق ھاياجانلاندۇرىدىغان، ئاجايىپ شېرىن لەززەت بېغىشلايدىغان بولسىمۇ ئۇلار خۇدىنى يوقىتىپ قويمايدۇ، ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ ۋە مەست بولۇپ قالمايدۇ. زەھھاك، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھاراقتا تۆت خىل ئىللەت بار. ئۇلار: مەست قىلىش، باشنى ئاغرىتىش، قۇستۇرۇش ۋە سىيدۈرۈش قاتارلىقلاردىن ئىبارەتتۇر. اللّٰه تائالا جەننەتنىڭ شارابلىرىنى بۇ ئىللەتلەردىن پاك قىلدى.

﴿ئۇلارغا ئىختىيار قىلغان مېۋىلەر ۋە كۆڭۈللىرى تارتقان قۇش گۆشلىرى بېرىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلارغا كۆڭۈللىرى تارتقان مېۋىلەر سۇنۇپ تۇرىلىدۇ، بۇ ئايەت مېۋە - چېۋىلەرنى تاللاپ يېيىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە پاكىت بولىدۇ.

ئىمام ئەھمەد، سابىتتىن ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرۈلگەن چۈشلەرگە قىزىقاتتى. بىرەر ئادەم چۈش كۆرۈپ قالسا، بۇ چۈشنىڭ تەبىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورايتتى. ئۇنىڭ چۈشىگە ياخشى تەبىر بېرىلسە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ چۈشىگە تېخىمۇ قىزىقىپ قالاتتى. بىر كۈنى بىر ئايال ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللّٰه تائالانىڭ پەيغەمبىرى! مەن چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە مەدىنىدىن چىقىرىلىپ جەننەتكە ئېلىپ كىرىلدىم، ئاندىن جەننەت تىترەپ كەتكىدەك بىر ئاۋازنى ئاڭلىدىم، قارىسام پالانى - پالانى ئادەملەر تۇرۇپتۇ - دەپ، 12 ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇرۇشقا بىر قوشۇن ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇ ئايال چۈشىنى داۋام قىلىپ: ئۇ ئادەملەرنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى تويغا مىلەنگەن، تومۇرلىرىدىن قان چاچراپ چىقىۋاتقان ھالەتتە ئېلىپ كېلىندى، پەرىشتىلەرگە: بۇ ئادەملەرنى بەيدەق دېگەن ئۆستەڭگە ئېلىپ بېرىڭلار، دېيىلدى. ئۇلار ئۇ ئۆستەڭدە چۆمۈلۈپ چىقتى، ئۇلارنىڭ يۈزلىرى تولۇن ئايدەك نۇرلۇق بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇلارغا بىر ئالتۇن پەتنۇستا توك خورمىلاردىن ئېلىپ كېلىندى. ئۇلار ئۇنىڭدىن خالىغىنىچە ئېلىپ يېدى، ئۇلار پەتنۇسنى ئۇياق - بۇياقلارغا ئۆرىسە ھەر يۈزىدىن ئۇلار خالىغان مېۋىلەر چىقاتتى، ئۇلار ئۇنىڭدىن خالىغىنىچە يەيتتى. مەنمۇ ئۇلار بىلەن قوشۇلۇپ مېۋىلەردىن يېدىم، دېدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ھېلىقى ئۇرۇشقا ئەۋەتىلگەن قوشۇندىن خەۋەرچى كېلىپ: ئۇرۇشتا مۇنداق، مۇنداق ئىشلار بولۇپ - ئۆتتى، پالانى - پالانىلار شېھىت بولدى دەپ، 12 ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتىدى، شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېلىقى چۈش كۆرگەن ئايالنى چاقىرتىپ كېلىپ: «چۈشىڭىزنى سۆزلەپ بېرىڭ» دېدى. ئۇ ئايال چۈشىنى قايتا سۆزلەپ بېرىپ، خەۋەرچى دېگەن ئادەملەرنى بىر - بىرلەپ ساناپ بەردى.

﴿ۋە كۆڭۈللىرى تارتقان قۇش گۆشلىرى بېرىلىدۇ﴾ ئىمام ئەھمەد، ئەنەستىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك - شۈبھىسىزكى، جەننەتنىڭ قۇشلىرى تۆگىدەك چوڭلۇقتا بولۇپ، جەننەتنىڭ دەل - دەرەخلىرى ئارىسىدا ئوتلايدۇ». ئەبۇبەكرى: ئى اللّٰه تائالانىڭ پەيغەمبىرى! مەن بۇ قۇشلارنى ناھايىتى سېمىزمىكىن دەپ، ئويلايمەن دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ قۇشتىن يېگەن كىشى ناھايىتى ھۇزۇرلىنىدۇ» دەپ بۇ سۆزىنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى ۋە «مەن سىنىڭ ئۇ قۇشنىڭ گۆشىدىن يەيدىغان ئادەملەردىن بولۇشىڭنى ئەلۋەتتە ئارزۇ قىلىمەن» دېدى.

﴿ئۇلارغا سەدەپنىڭ ئىچىدىكى گۆھەرگە ئوخشايدىغان شەھلا كۆزلۈك ھۆرلەر بېرىلىدۇ﴾ يەنى شەھلا كۆزلۈك ھۆرلەر ئاقلىقتا ۋە سۈزۈكلۈكتە ھۆل مەرۋايىتقا ئوخشايدۇ، بۇ ھەقتە سۈرە ساففاتتىمۇ ﴿ئۇلار (ئاقلىقتا) گويا قول تەگمەي ساقلانغان تۆگىقۇشنىڭ تۇخۇملىرىغا ئوخشايدۇ﴾[1] دېگەن ئايەت بايان قىلىندى. سۈرە رەھماندىمۇ ئۇلارنىڭ سۈپەتلىرى بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى. شۇڭا اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[1] سۈرە ساففات 49 - ئايەت.

www.munber.org

﴿بۇ ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر﴾ يەنى بىز ئۇلارغا بەرگەن بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر.

﴿ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە ۋە يالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ، پەقەت «سالام! سالام!» سۆزىنىلا ئاڭلايدۇ﴾ يەنى ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە سۆزلەرنى ياكى كەمسىتىش ۋە مەسخىرە قىلىش مەنىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ. اللّٰه تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ يەردە يامان سۆز ئاڭلىمايدۇ﴾[1] يەنى ئۇلار بىر - بىرىگە قەبىھ سۆزلەرنى قىلمايدۇ، ئۇلار پەقەت بىر - بىرى بىلەن چىرايلىقچە سالاملىشىدۇ. اللّٰه تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ جەننەتتىكى دۇئاسى: «ئى رەببىمىز، بىز سېنى پاك دەپ ئېتىقاد قىلىمىز» دېيىشتىن ئىبارەت، ئۇلارنىڭ جەننەتتە (بىر - بىرىگە) بېرىدىغان سالامى: «(ئەھلى دوزاخ چېكىۋاتقان ئازابتىن) ئامان بولغايسەن (يەنى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم)» دېيىشتىن ئىبارەتتۇر﴾[2] ئۇلارنىڭ سۆزلىرىمۇ بىھۇدە ۋە گۇناھ بولىدىغان سۆزلەردىن خالىيدۇر.

* * * * * * *

وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدۡرٖ مَّخۡضُودٖ ﴿٢٨﴾ وَطَلۡحٖ مَّنضُودٖ ﴿٢٩﴾ وَظِلّٖ مَّمۡدُودٖ ﴿٣٠﴾ وَمَآءٖ مَّسۡكُوبٖ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٖ كَثِيرَةٖ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقۡطُوعَةٖ وَلَا مَمۡنُوعَةٖ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٖ مَّرۡفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّآ أَنشَأۡنَٰهُنَّ إِنشَآءٗ ﴿٣٥﴾ فَجَعَلۡنَٰهُنَّ أَبۡكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتۡرَابٗا ﴿٣٧﴾ لِّأَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿٤٠﴾

سائادەتمەنلەرنىڭ (يەنى نامە - ئەمالى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلگەنلەرنىڭ) ئەھۋالى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ. سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟ ﴿27﴾ ئۇلار سىدرى دەرەخلىرىدىن، سانجاق - سانجاق بولۇپ كەتكەن مەۋز دەرەخلىرىدىن، ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن، ئېقىپ تۇرغان سۇدىن، تۈگىمەيدىغان ۋە چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردىن، ئېگىز (يۇمشاق) تۆشەكلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ ﴿28 - 34﴾. شۈبھىسىزكى، بىز ھۆرلەرنى يېڭىدىن يارىتتۇق، ئۇلارنى پاكىز، ئەرلىرىگە ئامراق، تەڭتۇش قىلدۇق ﴿35 - 37﴾. (بۇ ھۆرلەر) سائادەتمەنلەر ئۈچۈندۇر ﴿38﴾. بۇلار بۇلسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر ﴿39﴾. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر ﴿40﴾.

سائادەتمەنلەر ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپاتلار توغرىسىدا

اللّٰه تائالا ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلىدىغان، اللّٰه تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ ياخشى ئاقىۋىتىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا نامە - ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلدى. بۇ ھەقتە مەيمۇن ئىبنى مەھران مۇنداق دەيدۇ: نامە - ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغانلارنىڭ مەرتىۋىسى اللّٰه تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ مەرتىۋىسىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن بولىدۇ. اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سائادەتمەنلەرنىڭ (يەنى نامە - ئەمالى ئوڭ تەرەپتىن

[1] سۈرە غاشىيە 11 - ئايەت.
[2] سۈرە يۇنۇس 10 - ئايەت.

www.munber.org

بىرلىگەنلەرنىڭ) ئەھۋالى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ. سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟﴾ يەنى نامە ـ ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغانلار كىملەر؟ ئۇلارنىڭ ئەھۋالى قانداق بولىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتىچۇ؟ ئاندىن الله تائالا ئۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار سىدرى دەرەخلىرىدىن**﴾ ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، مۇجاھىد، ئەبۇلئەھۋەس، قۇسامە ئىبنى زۇھەير، سەفەر ئىبنى نۇسەير، ھەسەن، قەتادە، ئابدۇللا ئىبنى كەسىر، سۇددى، ئەبۇھەرزە ۋە باشقىلار: سىدرى دەرەخلىرىنىڭ تىكىنى بولمايدۇ، دېدى. ئىبنى ئابباس ئىكرىمە ۋە مۇجاھىد قاتارلىقلاردىن: ئۇ، مېۋىلىرى سانجاق ـ سانجاق بولغانلىقتىن شاخلىرى ئېگىلىپ تۇرىدىغان سىدرى دەرەخلىرىدۇر، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. قەتادىمۇ: بىز ئۇنى مېۋىسى بەك بولغان، ھېچ تىكىنى بولمىغان سىدرى دەرەخلىرىدۇر دەپ سۆزلىشەتتۇق، دېدى.

بۇ ئايەتنىڭ ئاشكار مەنىسى شۇكى، جەننەتنىڭ سىدرە دەرەخلىرى ھەم تىكەنسىز، ھەم مېۋىلىكتۇر. دۇنيانىڭ سىدرە دەرەخلىرىنىڭ تىكىنى كۆپ ، مېۋىسى ئازدۇر. ئاخىرەتنىڭ سىدر دەرەخلىرى بولسا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، ئۇنىڭدا ھەرگىز تىكەن يوق. مېۋىسى غولى كۆتۈرەلمىگىدەك دەرىجىدە كۆپتۇر.

ئۇتبە ئىبنى ئابدۇ سەلەمى مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ئولتۇراتتىم. بىر ئەئرابى كېلىپ: ئى الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى! جەننەتتە تەلھە ناملىق دەرەخنىڭ بارلىقىنى ئېيتقانلىقىڭنى ئاڭلىدىم. مەن ئۇ دەرەختىن كۆپ تىكەنلىك بىر دەرەخنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله تائالا ئۇ دەرەخنىڭ ھەر بىر تىكىنىنىڭ ئورنىغا تىكىنىنىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدىغان مېۋىنى ئالماشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇ مېۋىدە بىر ـ بىرگە ئوخشىمايدىغان 70 خىل رەڭ بولىدۇ» دېدى.

﴿**سانجاق ـ سانجاق بولۇپ كەتكەن مەۋز**[1] **دەرەخلىرىدىن**﴾ تەلھە دەرىخى تىكەنلىك دەرەخ ئائىسىلىگە مەنسۇپ بولۇپ، ئۇ ھىجاز زېمىنلىرىدا تېپىلىدۇ. ئۇنىڭ تىكەنلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. مۇجاھىد ﴿**سانجاق ـ سانجاق بولۇپ كەتكەن**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ مېۋىسى بەك بولىدىغان دەرەختۇر. الله تائالا بۇ دەرەخلەرنى قۇرەيشلەرگە ئەسلەتتى. چۈنكى، ئۇلار تەلھە ۋە سىدرە دەرەخلىرىنىڭ يۇپۇرماقلىرى ۋە سايىلىرىدىن ھەيران قالاتتى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئەبۇسەئىدنىڭ: ئۇ دەرەخ مەۋز دەرىخىدۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، ئىبنى ئابباس، ئەبۇھۇرەيرە، ھەسەن، ئىكرىمە، قۇسامە ئىبنى زۇھەير، قەتادە ۋە ئەبۇھەزەرە قاتارلىقلارنىڭمۇ: ئۇ مەۋز دەرىخىدۇر، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. مۇجاھىدمۇ ئۇ مەۋز دەرىخىدۇر، دېدى. ئىبنى زەيدمۇ: ئۇ مەۋز دەرىخىدۇر، يەمەنلىكلەر مەۋز دەرىخىنى تەلھە دەرىخى دەپ ئاتايتتى، دېدى. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشتىن باشقىنى رىۋايەت قىلمىدى.

﴿**ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن**﴾ ئىمام بۇخارى، ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جەننەتتە بىر دەرەخ بار، ئۇلاغقا مىنگەن كىشى ئۇنىڭ سايىسىدە 100 يىل يۈرسىمۇ ئۇنىڭ سايىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ بولالمايدۇ، ئەگەر خالىساڭلار ﴿**ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇڭلار». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جەننەتتە بىر دەرەخ بولۇپ، ئۇلاغقا مىنگەن كىشى ئۇنىڭ سايىسىدا 100 يىل

---

[1] بۇ ئايەتتىكى ”تەلھە“ دېگەن سۆزنى مۇھەممەد سالىھ ھاجىم باشقا تەپسىرلەردىن پايدىلىنىپ مەۋز (يەنى بانان دەرىخى) دەپ ئالغان. ئەمما ئاپتۇر ئايەتتىكى بويىچە تەلھە دەرىخى دەپ ئالغان.

www.munber.org

يۈرىدۇ، خالىساڭلار ﴿ھەمىشە تۈرىدىغان سايىدىن﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇڭلار » بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، بۇخارى ۋە ئابدۇررازاق قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**تۈگىمەيدىغان ۋە چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردىن**﴾ يەنى ئۇلار كۆز كۆرۈپ باقمىغان قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان ۋە ئىنسانىنىڭ دىلىغا كېچىپ باقمىغان، ھەر تۈرلۈك ۋە رەڭگا ـ رەڭ مېۋىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار جەننەتنىڭ بىرەر مېۋىسىدىن رىزىقلاندۇرۇلغان چاغدا: « بۇنىڭ بىلەن بۇرۇن (دۇنيادىمۇ) رىزىقلاندۇرۇلغان ئىدۇق » دەيدۇ. ئۇلارغا كۆرۈنۈشى دۇنيانىڭ مېۋىلىرىگە ئوخشايدىغان، تەمى ئوخشىمايدىغان مېۋىلەر بېرىلىدۇ﴾[1] يەنى جەننەت مېۋىلىرىنىڭ شەكلى بىر ـ بىرىگە ئوخشايدۇ. لېكىن، تەمى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سىدرەتۇل مۇنتەھا ھەققىدە (سۆزلىگەندە) مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « بۇ دەرەخنىڭ يوپۇرماقلىرى پىلنىڭ قۇلاقلىرىدەك، مېۋىلىرى ھەجەر[2] نىڭ كوزىلىرىدەك بار ».

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى كۈن تۇتۇلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلار بىلەن ناماز ئوقۇدى. ئىبنى ئابباس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ نامازنى قانداق ئوقۇغانلىقىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ بەردى. نامازدىن كېيىن ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىز سېنىڭ نامازدا تۇرۇپ بىر نەرسە ئالغاندەك قىلغانلىقىڭنى ئاندىن ئارقاڭغا يانغانلىقىڭنى كۆردۇق ـ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : « شەك ـ شۈبھىسىزكى، مەن جەننەتنى كۆردۈم. ئۇنىڭدىن يەنى جەننەتتىن بىر ساپ مېۋە ئالماقچى بولدۇم. ئەگەر ئۇنى ئالغان بولسام، ئۇنىڭدىن ئەلۋەتتە قىيامەت بولغىچە يەيتتىڭلار » دېدى.

ئىمام ئەھمەد، ئۇتبە ئىبنى ئابدۇسسەلەمىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئەئرابى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭدىن ھەۋز كەۋسەر توغرۇلۇق سورىدى ۋە جەننەتنى تىلغا ئالدى، ئاندىن: جەننەتتە مېۋىلەر بارمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : « ھەئە، جەننەتتە تۇبا دەپ ئاتىلىدىغان دەرەخ بار » دېدى. ئۇ ئادەم: بۇ دەرەخ زېمىنىمىزنىڭ قايسى دەرىخىگە ئوخشايدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « زېمىنىڭنىڭ دەرەخلىرىدىن ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان دەرەخ يوق » دېدى، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام « شامغا باردىڭمۇ؟ » دېدى، ئۇ ئادەم ياق، دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ئۇ شامدىكى جەۋزە دەيدىغان دەرەخكە ئوخشايدۇ، ئۇ دەرەخ بىر غوللۇق ئۆسۈپ ئۈستىدىن شاخلايدۇ » دېدى. ئۇ ئادەم: بۇ دەرەخنىڭ چوڭلۇقى قانچىلىك؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ئەگەر سېنىڭ 4 يىللىق بولغان تۆگەڭ ئۇ دەرەخنىڭ غولىنى ئايلىنىشقا باشلىسا، ئۇنى ئايلىنىپ بولغىچە تۆگە قېرىپ بوينى سۇنۇپ ئۆلىدۇ » دېدى. ئۇ ئادەم: جەننەتتە ئۈزۈم بارمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ھەئە » دېدى. ئۇ ئادەم: ئۈزۈمنىڭ سېپىنىڭ چوڭلىقى قانچىلىك؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « توختىماي ئۇچىدىغان چىپار قاغا ئۇچۇن بىر ئايلىق يولدۇر » دېدى. ئۇ ئادەم: جەننەتتىكى بىر تال دانىنىڭ چوڭلۇقى قانچىلىك دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ئاتاڭ ئۆچكىلىرىدىن چوڭ بىر تېكە بوغۇزلىمىدىمۇ؟ » دېدى، ئۇ ئادەم ھەئە، بوغۇزلىدى دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ئاتاڭ ئۇ تېكىنىڭ تېرىسىنى تۇلۇمچە سويۇپ، تېرىنى ئاناڭغا بېرىپ، بۇ تېرىنى بىزگە سۇ ساقلايدىغان تۇلۇم قىلىپ دېمىدىمۇ؟ » دېدى. ئۇ ئادەم: ھەئە، شۇنداق قىلدى، دېدى. ئۇ يەنە: ئۇ بىر تال دان مېنى ۋە بالا ـ چاقىلىرىمنى تويغۇزالامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : « ھەئە، ئۇ پۈتۈن تۇغقانلىرىڭنى تويغۇزىدۇ » دېدى.

---

[1] سۈرە بەقەرە 25 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ھەجەر مەدىنىنىڭ ئەتراپىدىكى بىر جاينىڭ ئىسمى.

www.munber.org

﴿تۈگىمەيدىغان ۋە چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردىن﴾ يەنى قىشمۇ ياز تۈگەپ قالمايدىغان، بەلكى ئۈنى مەڭگۈ يېگىلى بولىدىغان، جەننەت ئەھلى قانچىلىك تەلەپ قىلسا، شۇنچىلىك تېپىلىدىغان، الله تائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇلار يېيىشتىن ھەرگىز چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردۇر. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: جەننەت ئەھلىنىڭ ئۇ مېۋىنى ئېلىشىغا شاخ، تىكەن ۋە قولدىن يىراق بولۇش قاتارلىق نەرسىلەر توسالغۇ بولمايدۇ. بۇ ھەقتە يۇقىرىدا ئەگەر بىر ئادەم جەننەتنىڭ مېۋىسىنى ئالسا، ئۇنىڭ ئورنىغا يەنە بىر مېۋە كېلىپ تولۇقلىنىپ تۇرىدۇ، دېگەن ھەدىس بايان قىلىندى.

﴿ئېگىز (يۇمشاق) تۆشەكلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ﴾ يەنى ئۇ ئېگىز، يۇمشاق ۋە تەنگە راھەت بېغىشلايدىغان تۆشەكلەردۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿شۈبھىسىزكى، بىز ھۆرلەرنى يېڭىدىن ياراتتۇق، ئۇلارنى پاكىز، ئەرلىرىگە ئامراق، تەڭتۇش قىلدۇق. (بۇ ھۆرلەر) سائادەتمەنلەر ئۈچۈندۇر﴾** يەنى ئاياللار قېرىپ، كۆزلىرىنى چاپاق باسقان مومايغا ئايلانغاندىن كېيىن بىز ئۇلارنى يېڭىدىن يارىتىمىز. ئۇلار چوكان بولغاندىن كېيىن قىزلىق ھالىتىگە قايتىدۇ، نازاكىتى، چىرايلىقلىقى ۋە گۈزەللىكى بىلەن ئەرلىرىگە ئامراق قىزلارغا ئايلىنىدۇ.

ئىمام ئەبۇداۋۇد تەيالىسى، ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مۆمىنگە جەننەتتە كۆپ ئاياللار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولالايدىغان كۈچ ـ قۇۋۋەت بېرىلىدۇ» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ شۇنىڭغا تاقەت قىلالامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا يۈز ئادەمنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى بېرىلىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان. ئەبۇقاسىم تەبەرانى، ئەبۇھۇرەيرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! جەننەتتە ئاياللىرىمىزغا يېتىشەلەمدۇق؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىر ئادەم بىر كۈندە ئەلۋەتتە 100 قىزغا ھەمراھ بولالايدۇ» دېدى.

﴿ئەرلىرىگە ئامراق﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار ئەرلىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدۇ. قىسىر تۆگىنىڭ ئەركەك تۆگىگە قانداق ئامراقلىقىغا قارىمامسەن؟

زەھھاكمۇ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار ئەرلىرىگە ئاشىق، ئەرلىرى ئۇلارغا ئاشىقتۇر. ئابدۇللا ئىبنى سەرجىس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ئەبۇئالىيە، يەھيا ئىبنى ئەبۇكەسىر، ئەتىييە، ھەسەن، قەتادە، زەھھاك ۋە باشقىلارمۇ شۇنداق دېدى.

﴿تەڭتۇش﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە زەھھاك، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش 33 ياشتا بولىدۇ.

﴿(بۇ ھۆرلەر) سائادەتمەنلەر ئۈچۈندۇر﴾ يەنى ئۇلار سائادەتمەنلەر ئۈچۈن يارىتىلدى ياكى ئۇلار ئۈچۈن ھازىرلاپ قويۇلدى ۋە ياكى ئۇلار ئۈچۈن جۈپ قىلىپ بېرىلدى. ئىبنى جەرىرمۇ ئۇ ئايەتنى: بىز ھۆرلەرنى سائادەتمەنلەر ئۈچۈن ياراتتۇق، دەپ تەپسىر قىلدى. مەن يەنى ئىبنى كەسىر بۇ ئايەنىڭ مەنىسى ھەققىدە: بۇ، ھۆرلەرنى سائادەتمەنلەر بىلەن ئوخشاش ياشتا قىلىپ ياراتتۇق دېگەنلىك بولۇشى ئېھتىمالغا يېقىندۇر، دەپ قارايمەن.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تۇنجى بولۇپ جەننەتكە كىرىدىغانلارنىڭ چىرايلىرى 14 كۈنلۈك تولۇن ئايغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن كىرىدىغانلارنىڭ چىرايلىرى ئاسماندىكى ئەڭ نۇرلۇق يۇلتۇزغا ئوخشايدۇ. ئۇلار جەننەتتە چوڭ ـ كىچىك تەرەت قىلمايدۇ، تۈكۈرمەيدۇ، مىشقىرمايدۇ، ئۇلارنىڭ تاغاقلىرى

www.munber.org

ئالتۇندۇر، تەرلىرى ئىپاردۇر، ئىسرىق دانلىرىغا سېلىنغان نەرسىلەردىن ئېسىل پۇراقلار چىقىدۇ. ئاياللىرى شەھلا كۆزلۈك ھۆرلەردۇر، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرى بىر ئادەمنىڭ ئەدەپ ئەخلاقىدەك، سۈرىتى ئاتىسى ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈرىتىدە بولۇپ، ئېگىزلىكى 60 گەز بولىدۇ».

﴿بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر﴾

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كېچىسى بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا تائەت ـ ئىبادەت بىلەن ئۇخلىماي تاڭ ئاتقۇزدۇق. تاڭ ئاتقاندا ئۇ مۇنداق دېدى: «ماڭا پەيغەمبەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئۈممەتلىرىدىن ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر توغۇرلاندى، ئالدىمدىن پەيغەمبەلەر بىر ـ بىرلەپ ئۆتتى. بەزى پەيغەمبەر جامائەت ئىچىدە، بەزى پەيغەمبەر ئۈچ ئادەم ئىچىدە ۋە بەزى پەيغەمبەر بىرمۇ ئەگەشكۈچىسى يوق ھالدا ئۆتتى» قەتادە بۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى. ﴿ئاراڭلاردا قەبىھ ئىشتىن توسىدىغان بىرەر كاللىسى جايىدا ئادەم يوقمۇ؟﴾[1].

مۇسا ئىبنى ئىمران ئىسرائىل ئەۋلادىنىڭ قىست ـ قىستاڭ بىر جامائەتى ئىچىدە مېنىڭ ئالدىمدىن ئۆتتى. مەن: ئى پەرۋەردىگارىم! بۇ كىم؟ دېدىم. پەرۋەردىگارىم: بۇ قېرىندىشىڭ مۇسا ئىبنى ئىمران ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن ئىسرائىل ئەۋلادىدۇر، دېدى. مەن: ئى پەرۋەردىگارىم! مېنىڭ ئۈممىتىم قەيەردە؟ دېدىم. پەرۋەردىگارىم: ئوڭ تەرىپىڭدىكى تۆپىلىككە قارىغىن! دېدى. ئۇ تەرەپكە قارىسام نۇرغۇن ئادەملەر تۇرۇپتۇ، پەرۋەردىگارىم: رازى بولدۇڭمۇ؟ دېدى. مەن: ھەقىقەتەن رازى بولدۇم، پەرۋەردىگارىم! دېدىم. ئۇ: سول تەرىپىڭدىكى ئۇپۇققا قارىغىن دېدى. ئۇ تەرەپكە قارىسام نۇرغۇن ئادەملەر تۇرۇپتۇ. ئۇ: رازى بولدۇڭمۇ؟ دېدى. مەن ھەقىقەتەن رازى بولدۇم. ئى پەرۋەردىگارىم! دېدىم. شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇلاردىن 70 مىڭ ئادەم ھېسابقا تارتىلماستىن جەننەتكە كىرىدۇ» بەنۇ ئەسەد قەبىلىسىدىن ئۇككاشە ئىبنى مىھسەن دېگەن ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! الله غا مېنى شۇلاردىن قىلىشىنى تىلەپ دۇئا قىلساڭ، دېدى. ئۇ بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقانلاردىن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى الله! ئۇنى شۇلاردىن قىلغىن» دەپ دۇئا قىلدى. يەنە بىر ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مېنىمۇ شۇلاردىن قىلىشىنى تىلەپ الله غا دۇئا قىلساڭ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇككاشە سەندىن چاققان كېلىپ قالدى» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاتا ـ ئانام سىلەرگە پىدا بولسۇنكى، ئەگەر ئەنە شۇ 70 مىڭ كىشىلەردىن بولۇشقا قادىر بولالىساڭلار، شۇنداق بولۇشقا تىرىشىڭلار. ئۇنداق قىلالمىساڭلار، تۆپىلىكلەردىكى ئادەملەردىن بولۇشقا تىرىشىڭلار، ئۇنىمۇ قىلالمىساڭلار، ئۇپۇق تەرەپتىكى ئادەملەردىن بولۇشقا تىرىشىڭلار. مەن ھەقىقەتەن ئۇپۇق ئەتراپىدا توپلانغان نۇرغۇن ئادەملەرنى كۆردۈم. مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەھلىنىڭ تۆتتىن بىرى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. بىز ھاياجانلىنىپ تەكبىر ئېيتتۇق. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەھلىنىڭ ئۈچتىن بىرى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. بىز يەنە تەكبىر ئېيتتۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەھلىنىڭ يېرىمى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. بىز يەنە تەكبىر ئېيتتۇق. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: **﴿بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر﴾** دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى. بىز ئۆزئارا: شۇ 70 مىڭ ئادەم كىملەردۇر ـ ھە؟ دېيىشتۇق. ئاندىن بىز يەنە: ئۇلار چوقۇم ئىسلامدا تۇغۇلغان، الله تائالاغا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمىگەن مۆمىنلەر بولۇشى مۇمكىن، دېيىشتۇق. بۇ سۆزىمىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا

[1] سۈرە ھۇد 78 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

يېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «بەلكى ئۇلار بەدەنلىرىنى داغلىمىغان، سۈپ - كۆش قىلمىغان، پال سالدۇرمىغان، بارلىق ئىشلىرىدا پەرۋەردىگارىغىلا تەۋەككۇل قىلىدىغان مۆمىنلەردۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە ئەھمەد قاتارلىقلار ئوخشىمىغان رىۋايەت قىلغۇچىلاردىن رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

وَأَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٖ وَحَمِيمٖ ﴿٤٢﴾ وَظِلّٖ مِّن يَحۡمُومٖ ﴿٤٣﴾ لَّا
بَارِدٖ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَبۡلَ ذَٰلِكَ مُتۡرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُواْ يُصِرُّونَ عَلَى ٱلۡحِنثِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٤٦﴾
وَكَانُواْ يَقُولُونَ أَئِذَا مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابٗا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبۡعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَءَابَآؤُنَا ٱلۡأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلۡ
إِنَّ ٱلۡأَوَّلِينَ وَٱلۡأٓخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجۡمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوۡمٖ مَّعۡلُومٖ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمۡ أَيُّهَا ٱلضَّآلُّونَ
ٱلۡمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَأٓكِلُونَ مِن شَجَرٖ مِّن زَقُّومٖ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنۡهَا ٱلۡبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَٰرِبُونَ عَلَيۡهِ مِنَ
ٱلۡحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَٰرِبُونَ شُرۡبَ ٱلۡهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمۡ يَوۡمَ ٱلدِّينِ ﴿٥٦﴾

بەختسىزلەر (يەنى نامە - ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلگەنلەر) (دوزىخىلاردۇر). بەختسىزلەر قانداق ئادەملەر؟ [41]. ئۇلار (بەدەنننىڭ تۆشۈكلىرىگە كىرىپ كېتىدىغان) ئاتەشلىك شامالنىڭ، زىيادە ھارارەتلىك قايناقسۇنىڭ ۋە قارا تۈتۈندىن بولغان سالقىنمۇ ئەمەس، كۆركەممۇ ئەمەس سايىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ [42 - 44]. چۈنكى ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادا) شەھۋەتكە چۆمگەن ئىدى [45]. ئۇلار چوڭ گۇناھتا (يەنى كۇفرىدا) چىڭ تۇرغان ئىدى [46]. ئۇلار: «بىز ئۆلۈپ توپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟ ئاتا - بوۋىلىرىمىزمۇ تىرىلدۈرۈلەمدۇ؟» دەيتتى [47 - 48]. ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ [49 - 50]. ئاندىن سىلەر، ئى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلار! [51]. چوقۇم زەققۇم دەرىخىدىن يەيسىلەر [52]. ئۇنىڭدىن قورساقلىرىڭلارنى تولدۇرىسىلەر [53]. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارارىتى يۇقىرى بولغان قايناقسۇنى تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر [54]. مانا بۇ، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈندىكى زىياپىتىدۇر [56].

بەختسىزلەرنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان جازا توغرىسىدا

اللہ تائالا سائادەتمەنلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا بەختسىزلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بەختسىزلەر (يەنى نامە - ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلگەنلەر) (دوزىخىلاردۇر). بەختسىزلەر قانداق ئادەملەر؟**﴾ يەنى ئۇلار قايسى جەھەتتە بەختسىز؟ ئاندىن اللہ تائالا بۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار (بەدەنننىڭ تۆشۈكلىرىگە كىرىپ كېتىدىغان) ئاتەشلىك شامالنىڭ، زىيادە ھارارەتلىك قايناقسۇنىڭ ۋە قارا تۈتۈندىن بولغان سالقىنمۇ ئەمەس، كۆركەممۇ ئەمەس سايىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ**﴾ اللہ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارغا دوزاخ مۇئەككەللىرى) «سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئىنكار قىلغان (دوزاخ) ئازابىغا بېرىڭلار، ئۈچ شاخلىق سايىگە بېرىڭلار»

www.munber.org

(دەيدۇ). ئۇ سايە (جەھەننەمنىڭ تۈتۈنى بولۇپ كىشىنى) سەگىدەتمەيدۇ، (جەھەننەمنىڭ) يالقۇنىنىمۇ توسمايدۇ. ئۇ يالقۇن قەسىردەك (چوڭ) ئۇچقۇنلارنى چىقىرىدۇ. ئۇ ئۇچقۇنلار قارا ـ سېرىق تۆگىلەرگە ئوخشايدۇ. بۇ كۈندە (ئۇ كۈنىنى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾[1] يەنى ئۇلار چىقىشى يېقىملىق بولمىغان، كۆرۈنۈشى چىرايلىق ۋە كۆركەم بولمىغان قارا تۈتۈننىڭ سايىسىدا بولىدۇ. ئاندىن الله تائالا ئۇلارنىڭ بۇ جازاغا لايىق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**چۈنكى ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادا) شەھۋەتكە چۆمگەن ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادىكى چاغلىرىدا نازۇ ـ نېمەتلەرگە ۋە كۆڭۈللىرىنىڭ خاھىشلىرىغا بېرىلگەن بولۇپ، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆزلىرىگە ئېلىپ كەلگەن نەرسىگە پەرۋا قىلمايتتى.

﴿**ئۇلار چوڭ گۇناھتا (يەنى كۇفرىدا) چىڭ تۇرغان ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار الله تائالاغا كۇفرىلىق قىلىش، الله نى قويۇپ بۇتلارنى، شېرىكلەرنى چوقۇنىدىغان ئىلاھلار قىلىۋېلىشتا چىڭ تۇرۇپ، تەۋبە قىلىشنى ئويلاپ قويمىغانلار ئىدى.

﴿**ئۇلار: «بىز ئۆلۈپ توپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزمۇ تىرىلدۈرۈلەمدۇ؟» دەيتتى**﴾ يەنى ئۇلار قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلىپ ۋە ئۇنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى يىراق ساناپ شۇنداق دەيتتى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا كەلگۈسىدە ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئىلگىرى ئۆتكەنلىرى ۋە كېيىن ئۆتكەنلىرىدىن بىرمۇ ئادەم قالماي ھەممىسىنىڭ قىيامەت مەيدانىغا يىغىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بەرگىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنى (يەنى قىيامەت كۈنىنى) بىز مۇئەييەن مۇددەتكىچە تەخىر قىلىمىز. قىيامەت كۈنى بولغاندا، ھەرقانداق ئادەم پەقەت الله دىن ئىجازەت بولغاندىلا سۆزلەيدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بەتبەخت بولىدۇ، بەزىلىرى سائادەتمەن بولىدۇ﴾[2] شۇڭا الله تائالا بۇ ئورۇندىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ**﴾ يەنى ئۇ بەلگىلەنگەن مۇئەييەن ۋاقىت بولۇپ ئىلگىرى سۈرۈلمەيدىغان، كېچىكتۈرۈلمەيدىغان، قوشۇپ قويۇلمايدىغان ۋە كېمەيتىلمەيدىغان بىر ۋاقىتتۇر، ئۇلار مانا مۇشۇ ۋاقىتتا توپلىنىدۇ.

﴿ **ئاندىن سىلەر، ئى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلار! چوقۇم زەققۇم دەرىخىدىن يەيسىلەر. ئۇنىڭدىن قورساقلىرىڭلارنى تولدۇرىسىلەر**﴾ يەنى ئۇلار زەققۇم دەرىخىدىن يېيىشكە ۋە ئۇنىڭدىن قورساقلىرىنى تولدۇرۇشقا مەجبۇرلىنىدۇ ۋە سۆرەپ تارتىلىدۇ.

﴿**ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارارىتى يۇقىرى بولغان قايناقسۇنى تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر**﴾ يەنى سۇغا قاتتىق تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە ئىكرىمە قاتارلىقلار: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى سۇغا قاتتىق تەشنا بولۇپ چاڭقاپ كەتكەن تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. سۇددى مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتتە دېيىلگەن تەشنالىق تۆگىگە يۇقىدىغان بىر خىل سۇغا تەشنالىق كېسىلى بولۇپ، ئۇ سۇغا قانماي ئۆلۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلا جەھەننەم ئەھلىمۇ ھارارىتى يۇقىرى بولغان بۇ قايناقسۇغا مەڭگۈ قانمايدۇ.

﴿**مانا بۇ، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى زىياپىتىدۇر**﴾ يەنى بىز سۈپەتلىگەن بۇ نەرسە ئۇلارغا، ئۇلار ھېسابقا تارتىلغان كۈنى پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا بېرىلىدىغان زىياپەتتۇر. الله تائالا مۆمىنلەرگە بېرىلىدىغان زىياپەت ھەققىدە مۇنداق دېگەن ئىدى: ﴿شۈبھىسىزكى، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى

---

[1] سۈرە مۇرسەلات 29 ــــ 34 ـ ئايەتكىچە

[2] سۈرە ھۇد 104 ــــ 105 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

قىلغانلارنىڭ مەنزىلگاھى فىردەۋس جەننەتلىرى بولىدۇ﴾[1] يەنى ئۇلارغا بېرىلگەن زىياپەت ۋە ئىكرام شۇنىڭدىن ئىبارەت بولىدۇ.

* * * * * * *

نَحۡنُ خَلَقۡنَٰكُمۡ فَلَوۡلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَءَيۡتُم مَّا تُمۡنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنتُمۡ تَخۡلُقُونَهُۥٓ أَمۡ نَحۡنُ
ٱلۡخَٰلِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحۡنُ قَدَّرۡنَا بَيۡنَكُمُ ٱلۡمَوۡتَ وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ أَمۡثَٰلَكُمۡ وَنُنشِئَكُمۡ
فِي مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُولَىٰ فَلَوۡلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

(ئىنسانلار!) سىلەرنى بىز ياراتتۇق، سىلەر قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەمسىلەر؟ ﴿57﴾. سىلەر (ئاياللارنىڭ بەچچىدانىغا تۆكۈلگەن مەنىنى دەپ بېقىڭلارچۇ﴿58﴾. ئۇنى سىلەر (ئىنسان قىلىپ) يارىتامسىلەر؟ ياكى بىز (ئىنسان قىلىپ) يارىتامدۇق﴿59﴾. بىز سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئۆلۈمنى بەلگىلىدۇق (يەنى ھەر بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈش ۋاقتىنى بېكىتتۇق)، سىلەرنى باشقا بىر قەۋمگە ئالماشتۇرۇشتىن ۋە سىلەرنى سىلەر بىلمەيدىغان بىر شەكىلدە يارىتىشتىن ئاجىز ئەمەسمىز﴿60 ـ 61﴾. شۈبھىسىزكى، سىلەر دەسلەپكى يارىتىشنى بىلدىڭلار (يەنى دەسلەپتە اللەنىڭ سىلەرنى يوقتىن بار قىلغانلىقىنى تونۇدۇڭلار). سىلەر (اللەنىڭ سىلەرنى دەسلەپ ياراتقاندەك قايتا يارىتىشىنى) ئويلىمامسىلەر؟ ﴿62﴾.

قىيامەتنىڭ دەلىل ـ ئىسپاتلىرى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىنى جەزىملەشتۈرۈپ، ئۇنى ئىنكار قىلغان، توغرا يولدىن بۇرۇلۇپ كەتكەن ۋە ھەقىقەتتىن تانغان كىشىلەرگە رەددىيە بېرىدۇ: ئۇلار ﴿**بىز ئۆلۈپ تۇپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟**﴾ دەيدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇلارنىڭ قىيامەتنى ئىنكار قىلغانلىقى ۋە ئۇنى يىراق سانىغانلىقى سەۋەبىدىندۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئىنسانلار!) سىلەرنى بىز ياراتتۇق**﴾ يەنى سىلەر تىلغا ئېلىنغىدەك بىر نەرسە ئەمەس ئىدىڭلار، شۇنىڭدىن كېيىن بىز سىلەرنى دەسلەپتە يوق يەردىن ياراتتۇق. دەسلەپتە يوق يەردىن يارىتىشقا قادىر بولغان زات الله سىلەرنى ئەڭ قولاي ۋە ئەڭ ئاسان يول بىلەن قايتا تىرىلدۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىر ئەمەسمۇ؟ شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەر قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەمسىلەر؟**﴾.

ئاندىن الله تائالا ئۇلارغا دەلىل كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەر (ئاياللارنىڭ بەچچىدانىغا تۆكۈلگەن مەنىنى دەپ بېقىڭلارچۇ. ئۇنى سىلەر (ئىنسان قىلىپ) يارىتامسىلەر؟ ياكى بىز (ئىنسان قىلىپ) يارىتامدۇق**﴾ يەنى مەنىنى بەچچىدانلارغا سىلەر ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇنى ئۇنىڭدا سىلەر ئىنسان قىلىپ يارىتىۋاتامسىلەر؟ ياكى ئۇنى ياراتقۇچى الله مۇ؟

﴿**بىز سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئۆلۈمنى بەلگىلىدۇق (يەنى ھەر بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈش ۋاقتىنى بېكىتتۇق)**﴾ زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا ئاسمان ئەھلى بىلەن زېمىن ئەھلى ئارىسىدا ئۆلۈمنى ئورتاق قىلىپ بېكىتتى. ﴿**سىلەرنى باشقا بىر قەۋمگە ئالماشتۇرۇشتىن**﴾ يەنى قىيامەت كۈنىدە شەكلىڭلارنى ئۆزگەرتىشتىن ﴿**ۋە سىلەرنى سىلەر بىلمەيدىغان بىر شەكىلدە**﴾ يەنى باشقا سۈپەتلەر ۋە باشقا قىياپەتلەردە ﴿**يارىتىشتىن ئاجىز ئەمەسمىز**﴾.

[1] سۈرە كەھف 107 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴾شۈبھىسىزكى، سىلەر دەسلەپكى يارىتىشنى بىلدىڭلار (يەنى دەسلەپتە اللەنىڭ سىلەرنى يوقتىن بار قىلغانلىقىنى تونۇدۇڭلار). سىلەر (اللەنىڭ سىلەرنى دەسلەپ ياراتقانىدەك قايتا يارىتىشىنى) ئويلىمامسىلەر؟﴿ يەنى الله تائالا ھەقىقەتەن سىلەرنى ياراتتى. سىلەرگە قۇلاق، كۆز ۋە يۈرەكلەرنى بەردى. سىلەرنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلىشقا قادىر بولغان الله تائالا سىلەرنى ئەلۋەتتە ئاسان ۋە قولاي يول بىلەن قايتا تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئىكەنلىكىنى ئەسلىمەمسىلەر ۋە تونۇپ يەتمىدىڭلارمۇ؟ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴾مەخلۇقاتنى دەسلەپتە (يوقتىن) بار قىلىدىغان، ئاندىن ئۇنى (ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرىدىغان الله ئەنە شۇدۇر، ئۇ (يەنى مەخلۇقاتنى تىرىلدۈرۈش) الله غا (ئۇنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلغانغا قارىغاندا) ئوڭايدۇر﴿[1] ﴾ئىنسان بىز ئۇنى ئىلگىرى يوقتىن بار قىلغانلىقىمىزنى ئەسلىمەمدۇ؟﴿[2].

﴾ئىنسان بىلمەمدۇكى، بىز ھەقىقەتەن ئۇنى ئابمەنىدىن ياراتتۇق. ئەمدى ئۇ (پەرۋەردىگارىغا) ئاشكارا خۇسۇمەتچى بولۇپ قالدى. ئۇ بىزگە (ئىنساننىڭ قايتا تىرىلىشىنى يىراق ساناپ، چىرىگەن سۆڭەكلەرنى) مىسال قىلىپ كۆرسەتتى. ئۆزىنىڭ يارىتىلغانلىقىنى بولسا ئۇنتۇدى، ئۇ: «چىرىپ كەتكەن سۆڭەكلەرنى كىم تىرىلدۈرەلەيدۇ؟» دىدى. ئېيتقىنكى، «ئۇنى ئەڭ دەسلەپتە ياراتقان زات تىرىلدۈرىدۇ، ئۇ ھەر بىر مەخلۇقنى بىلگۈچىدۇر»﴿[3] ﴾ئىنسان ئۆزىنى بىكار قويۇپ بېرىلىدۇ (يەنى شەرىئەت ئىشلىرىغا تەكلىپ قىلىنماي، مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ھايۋانغا ئوخشاش) دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇ (بەچچىدانلارغا) تۆكۈلىدىغان (ئاجىز مەنى) ئەمەسمىدى؟. ئاندىن ئۇ لەختە قان بولدى، ئاندىن الله ئۇنى چىرايلىق شەكىلدە ياراتتى. ئۇ مەنىدىن ئەر ـ ئايال (ئىككى تىپنى) ياراتتى. ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان الله) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟﴿[4].

* * * * * * *

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا
فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾
ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾
أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا
تَذْكِرَةً وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

سىلەر تېرىغان زىرائەتنى دەپ بېقىڭلارچۇ﴾[63]﴿*. ئۇنى سىلەر ئۈندۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۈندۈرۈپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ ئۆستۈردۇقمۇ؟)*﴾[65]﴿*. ئەگەر بىز خالىساق ئەلۋەتتە ئۇنى دانسىز قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇراتتۇق ـ دە، سىلەر ئەجەبلىنىپ قايغۇراتتىڭلار*﴾[65]﴿*. سىلەر: «بىز ھەقىقەتەن (ئەمگەك بىلەن ئۇرۇقنى) زىيان تارتتۇق، بەلكى بىز (رىزىقتىن) مەھرۇم قالدۇق» (دەيتتىڭلار)*﴾[66 - 67]﴿*. سىلەر*

---

(1) سۈرە رۇم 27 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(2) سۈرە مەريەم 67 ـ ئايەت.
(3) سۈرە ياسىن 77 ـــ 79 ـ ئايەتكىچە.
(4) سۈرە قىيامەت 36 ـــ 40 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئىچىۋاتقان سۇنى دەپ بېقىڭلارچۇ﴿68﴾. ئۇنى بۇلۇتتىن سىلەر چۈشۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز چۈشۈردۇقمۇ؟ ﴿69﴾.
ئەگەر بىز خالىساق ئۇنى تۇزلۇق قىلىپ قوياتتۇق (پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ زور نېمەتلىرىگە) نېمىشقا شۈكۈر قىلمايسىلەر؟﴿70﴾ *سىلەر ياندۇرۇۋاتقان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ﴿71﴾. ئۇنىڭ دەرىخىنى (يەنى مۇرخۇ، ئۇبار ناملىق ىبرىنىڭ شېخىنى بىرىگە سۈركىسە ھۆل تۇرۇپلا ئوت ئالىدىغان دەرەخنى) سىلەر ئۆستۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۆستۈردۇقمۇ؟ ﴿72﴾. ئۇنى بىز ئىبرەت ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق﴿73﴾. ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئىپتىرالىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن﴿74﴾.*

زىرائەت ئۆستۈرۈش، يامغۇر ياغدۇرۇش، ئوت پەيدا قىلىش قاتارلىق ئىنسان ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنى پەقەت يالغۇز ﷲ نىڭلا قىلغانلىقىغا دىققەتنى بۇراش توغرىسىدا

﴿سىلەر تېرىغان زىرائەتنى دەپ بېقىڭلارچۇ؟﴾ يەنى سىلەر يەرنى ئاغدۇرۇپ ئۇنىڭغا ئۇرۇق چاچىسىلەر. **﴿ئۇنى سىلەر ئۈندۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۈندۈرۈپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ ئۆستۈردۇقمۇ؟﴾** يەنى بەلكى ئۇنى يەر قاتلىمىغا بىز يەرلەشتۈرۈپ ۋە يەردىن بىز ئۈندۈرىمىز.

ئىبنى جەرىر ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەرگىز زىرائەتنى "مەن ئۈندۈردۈم" دېمە. بەلكى "زىرائەت تېرىدىم" دېگىن». ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دەيدۇ: ﷲ تائالانىڭ **﴿ئۇنى سىلەر ئۈندۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۈندۈرۈپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ ئۆستۈردۇقمۇ؟﴾** دېگەن ئايىتىنى ئاڭلىمىدىڭلارمۇ؟

﴿ئەگەر بىز خالىساق ئەلۋەتتە ئۇنى دانسىز قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇراتتۇق ـ دە، سىلەر ئەجەپلىنىپ قايغۇراتتىڭلار﴾ يەنى ئۇنى بىز ئۆز لۇتپىمىز ۋە رەھمىتىمىز بىلەن ئۈندۈردۇق ۋە ئۇنى سىلەرگە مەرھەمەت قىلىپ قالدۇردۇق. ئەگەر خالىساق ئۇنى غوللىشىدىن ۋە ھوسۇل بېرىشىدىن ئىلگىرى چوقۇم قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇرىۋېتەتتۇق. شۇنىڭ بىلەن **﴿سىلەر ئەجەپلىنىپ قايغۇراتتىڭلار﴾** ئاندىن ﷲ تائالا ئىنسانلارنىڭ قايغۇسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿سىلەر: «بىز ھەقىقەتەن (ئەمگەك بىلەن ئۇرۇقنى) زىيان تارتتۇق، بەلكى بىز (رىزىقتىن) مەھرۇم قالدۇق» (دەيتتىڭلار)﴾** يەنى ئەگەر بىز ئۇنى دانسىز قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇرىۋەتسەك، سىلەر بۇنىڭغا قايغۇرۇپ ھەر تۈرلۈك سۆزلەرنى قىلاتتىڭلار. بىردە: **﴿سىلەر: بىز ھەقىقەتەن (ئەمگەك بىلەن ئۇرۇقنى) زىيان تارتتۇق﴾** يەنى ئاپەتكە يولۇقتۇق، قولىمىزدا بارنى كەتكۈزۈپ قويدۇق، ئازابقا دۇچار بولدۇق، دېسەڭلار، يەنە بىردە: **﴿بەلكى بىز (رىزىقتىن) مەھرۇم قالدۇق﴾** دەيتتىڭلار.

ئىكرىمە **﴿سىلەر ئەجەپلىنىپ قايغۇراتتىڭلار﴾** دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: سىلەر بىر ـ بىرىڭلارغا مالامەت قىلاتتىڭلار. ھەسەن، قەتادە ۋە سۇددى قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: پۇشايمان قىلاتتىڭلار. بۇ ئايەتنىڭ خۇلاسە مەنىسى، سەرپ قىلغان ئۇرۇق ۋە باشقا چىقىمىڭلارغا ئېچىنىسىلەر، ياكى بولمىسا ئىلگىرى قىلغان گۇناھلىرىڭلارغا پۇشايمان قىلىسىلەر، دېگەنلىك بولىدۇ.

﴿سىلەر ئىچىۋاتقان سۇنى دەپ بېقىڭلارچۇ. ئۇنى بۇلۇتتىن سىلەر چۈشۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز چۈشۈردۇقمۇ؟﴾ بەلكى ئۇ سۇنى بىز چۈشۈردۇق. **﴿ئەگەر بىز خالىساق ئۇنى تۇزلۇق قىلىپ قوياتتۇق﴾** يەنى ئېچكىلى بولمايدىغان، زىرائەتمۇ تېرىغىلى بولمايدىغان ئاچچىق ۋە قىرتاق قىلىپ قوياتتۇق. **﴿(پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ زور نېمەتلىرىگە) نېمىشقا شۈكۈر قىلمايسىلەر؟﴾** ﷲ تائالانىڭ سىلەرگە تاتلىق سۇدىن ئىبارەت يامغۇرنى ياغدۇرۇپ بەرگەن نېمىتىگە شۈكۈر قىلساڭلار بولمامدۇ؟ **﴿الله سىلەرگە بۇلۇتتىن** يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردى، ئۇنىڭدىن ئىچىسىلەر ۋە شۇ يامغۇر ئارقىلىق ئۆسكەن دەل ـ دەرەخلەر بىلەن

www.munber.org

چارۋىلارنى باقىسىلەر. اللە سىلەرگە شۇ يامغۇر بىلەن زىرائەتلەرنى ئۆستۈرۈپ بېرىدۇ، زەيتۇن، خورما، ئۈزۈم ۋە تۈرلۈك مېۋىلەرنى ئۆستۈرۈپ بېرىدۇ، چوقۇمكى، بۇنىڭدا ھەقىقەتەن (اللەنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) دەلىللەر بار﴿[1].

﴾سىلەر ياندۇرۇۋاتقان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ﴿ يەنى سىلەر چاقماق تېشىنى سۈركەپ ئۇنىڭدىن چىقارغان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ؟ ﴾ئۇنىڭ دەرىخىنى (يەنى مۇرخۇ، ئۇپار ناملىق بىرىنىڭ شېخىنى بىرىگە سۈركىسە ھۆل تۇرۇپلا ئوت ئالىدىغان دەرەخنى) سىلەر ئۆستۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۆستۈردۇقمۇ؟﴿ يەنى بەلكى ئۇنى ئۆز ئورنىدا بىز ساقلىدۇق. ئەرەبلەردە مەرىخ ۋە ئەفار ناملىق ئىككى خىل دەرەخ بولۇپ، بۇ ئىككى دەرەختىن ئىككى تال ھۆل شاخنى ئېلىپ بىر ـ بىرىگە سۈركىسە ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىن ئوت ئۇچقۇنلىرى چاچراپ چىقىدۇ.

﴾ئۇنى بىز ئىبرەت ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق﴿ مۇجاھىد قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئوتنى چوڭ ئوت دوزاخ ئوتىنى ئەسلىتىدىغان قىلدۇق. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئاڭلىشىمىزچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى قەۋمىم! سىلەر ياندۇرۇۋاتقان بۇ ئوتنىڭ ھارارىتى جەھەننەم ئوتىنىڭ يەتمىشتىن بىرىگە توغرا كېلىدۇ» دېگەن. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! دوزاختا شۇ بىر پارچىسى بولغان بولسىمۇ ئەلۋەتتە يېتەركەن، دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئىسسىنىشى ۋە مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن بۇ ئوتنىڭ قىزىقلىق دەرىجىسى سۇ بىلەن ئىككى ھەسسە سۇۋۇتۇلدى» دېگەن.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، سىلەرنىڭ بۇ ئوتۇڭلار دوزاخ ئوتىنىڭ يەتمىش پارچىسىدىن بىر پارچىدۇر، بۇ ئوت دېڭىز سۈيى بىلەن ئىككى ھەسسە سۇۋۇتۇلدى. ئەگەر شۇنداق بولمىغان بولسا ئىدى، اللە بۇ ئوتتا ھېچكىمگە پايدا مەنپەئەت بەرمەيدىغان قىلغان بولاتتى».

ئىمام مالىك، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئادەم ئەۋلادى ياندۇرۇۋاتقان بۇ ئوت، دوزاخ ئوتىنىڭ يەتمىش پارچىسىدىن بىر پارچىسىدۇر» ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! دوزاختا شۇ بىر پارچىسى بولغان بولسىمۇ ئەلۋەتتە يېتەركەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، شۇ بىر پارچە ئوت دوزاختا ئاتمىش توققۇز ھەسسە ئارتۇق قىلىنىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴾ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق﴿ بۇ ئايەت ھەققىدە ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئوتنى ئاچ قالغان كىشىلەر يېمەك پىشۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق. لەيس ئىبنى ئەبۇسۇلەيم مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى ئوتنى مۇقىم تۇرىدىغان ئادەملەرنىڭ ۋە يولۇچىلارنىڭ ئورتاق پايدىلىنىدىغان نەرسىسى قىلدۇق. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى تاماقنى پەقەت ئوت بىلەنلا پىشۇرىدۇ. ئىبنى ئەبۇنەجىيھ، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى ئوتنى ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق.

ئىكرىمەنىڭمۇ بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇ تەپسىر باشقا تەپسىرگە قارىغاندا ئاممىباپتۇر، چۈنكى شەھەردە ۋە سەھرادا ياشايدىغان ھەر قانداق باي ۋە كەمبەغەل پۈتۈن ئىنسانلار يېمەك پىشۇرۇش ئىسسىنىش، قاراڭغۇلۇقنى يورۇتۇش ۋە باشقا مەنپەئەتلەر ئۈچۈن ئوتقا موھتاجدۇر.

---

[1] سۈرە نەھل 10 ـــ 11 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

اللە تائالا ئۆز مېھرى - شەپقىتى بىلەن ئوتنى تاشلارنىڭ ئارىسىدا ۋە ساپ تۆمۈردىن ئىبارەت چاقماقنىڭ ئىچىدە ساقلىدى. بۇنىڭ بىلەن يولۇچىلار چاقماق ۋە گۈڭگۈرتكە ئوخشىغان ئوت ياندۇرۇش ئەسۋابلىرىنى يۈك - تاقلىرىنىڭ ئىچىدە ۋە يانچۇقلىرىدا ئېلىپ يۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. ئۇلار چۈشكۈن قىلغان جايلىرىدا ئوتقا موھتاج بولسا چاقماقنى چېقىرىدۇ - دە، ئوت ياندۇرىدۇ. شۇ ئوت بىلەن تاماق پىشۇرىدۇ، سوغاقتا، ئىسسىندۇ كاۋاپ سالىدۇ، قاراڭغۇلۇقنى يورۇتىدۇ ۋە باشقا مەنپەئەتلەرگە ئىشلىتىدۇ. گەرچە ئوتقا پۈتۈن ئىنسانلار ئېھتىياجلىق بولغان بولسىمۇ، اللە تائالا بۇ ئايەتتە يولۇچىلارنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى.

﴿**ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئىپتىرالىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن**﴾ يەنى اللە تائالا ئۆز قۇدرىتى بىلەن بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى، ھەر خىل شەيئىلەرنى ياراتتى. زۇمرەتتەك سۈزۈك، تاتلىق ۋە سوغۇق سۇنى ياراتتى، ئەگەر اللە خالىسا ئۇ سۇنى دېڭىز سۈيىگە ئوخشاش ئاچچىق ۋە تۇزلۇق قىلىۋېرەتتى. اللە تائالا كۆيدۈرگۈچى ئوتنى ياراتتى ۋە ئۇنى بەندىلەرگە پايدىلىق قىلدى. اللە تائالا بۇ ئوتنى بەندىلەرنىڭ دۇنيا تىرىكچىلىكى ئۈچۈن پايدىلىق، ئاخىرەتنىڭ ئوتىدىن ئاگاھلاندۇرغۇچى قىلىپ ياراتتى.

* * * * * * *

۞ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ
﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٖ مَّكۡنُونٖ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا
ٱلۡحَدِيثِ أَنتُم مُّدۡهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجۡعَلُونَ رِزۡقَكُمۡ أَنَّكُمۡ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

يۇلتۇزلارنىڭ جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن﴿75﴾. شۈبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، ئۇ (يۇلتۇزلار اللەنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن) ئەلۋەتتە كاتتا قەسەمدۇر﴿76﴾. شەك - شۈبھىسىزكى، ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر﴿77﴾. كىتابتا (يەنى لەۋھۇلمەھپۇزدا) ساقلانغاندۇر﴿78﴾. ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ﴿79﴾. ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر﴿80﴾. (ئى كۇففارلار جامائەسى!) بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلامسىلەر؟﴿81﴾. (سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا،(رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟﴿82﴾.

قۇرئاننىڭ كاتتىلىقى ئۈچۈن اللە تائالانىڭ قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

يۇلتۇزلارنىڭ ئورۇنلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئى مۇشرىكلار! سىلەر گۇمان قىلغاندەك قۇرئان سېھىر ياكى پالخورلۇق ئەمەس، بەلكى ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر. ﴿**يۇلتۇزلارنىڭ جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يۇلتۇزلارنىڭ ئاسماندىكى ئورۇنلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن، بۇ ئايەت يۇلتۇزلارنىڭ چىقىدىغان جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن دەپمۇ تەپسىر قىلىنغان.

﴿**شۈبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، ئۇ (يۇلتۇزلار اللەنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن) ئەلۋەتتە كاتتا قەسەمدۇر**﴾ يەنى مەن قىلغان بۇ قەسەم ئەلۋەتتە كاتتا بىر قەسەمدۇر. ئەگەر ئۇنىڭ كاتتىلىقىنى بىلسەڭلار قۇرئاننى ئەلۋەتتە ئۇلۇغلايتتىڭلار. ﴿**شەك - شۈبھىسىزكى، ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر**﴾

www.munber.org

يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغان بۇ قۇرئان ئەلۋەتتە ئۇلۇغ بىر كىتابتۇر. ﴿**كىتابتا (يەنى لەۋھۇلمەھپۇزدا) ساقلانغاندۇر**﴾ يەنى بۇ ئۇلۇغ كىتاب لەۋھۇلمەھپۇزدا ساقلانغان كىتابتۇر.

﴿**ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاسماندىكى لەۋھۇلمەھپۇز دېگەن كىتابنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ. ئەۋفمۇ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كىتابنى پەقەت پەرىشتىلەرلا تۇتىدۇ. ئەنەس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير، زەھھاك، ئەبۇششەئسا، جابىر ئىبنى زەيد، ئەبۇنەھىك، سۇددى، ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد ۋە باشقىلارمۇ بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغان.

ئىبنى جەرىر، قەتادەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالانىڭ دەرگاھىدا ئۇنى پەقەت پاك بولغانلار تۇتىدۇ، بىراق دۇنيادا ئۇنى نىجىس مەجۇسىلار ۋە مۇناپىقلارمۇ تۇتىدۇ.

ئەبۇئالىيە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ**﴾ يەنى سىلەر ئۇلارنى تۇتمايسىلەر، چۈنكى سىلەر گۇناھكارسىلەر.

ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: قۇرەيش كاپىرلىرى بۇ قۇرئاننى شەيتانلار ئېلىپ چۈشىدۇ دەپ جۆيلۈشتى، شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ، دەپ خەۋەر قىلدى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قۇرئاننى شەيتانلار ئېلىپ چۈشكىنى يوق. بۇ ئۇلارغا لايىق ئەمەس. ئۇلارمۇ (ئۇنىڭغا) قادىر بولالمايدۇ. شۈبھىسىزكى، ئۇلار (يەنى شەيتانلار) (ئوغرىلىقچە) تىڭشاشتىن مەنئى قىلىنغاندۇر﴾[1] ئىبنى زەيدنىڭ بۇ سۆزى ناھايىتى ياخشى ئېيتىلغان سۆزدۇر، ئۇ ئىلگىرىكى سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

﴿**ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر**﴾ يەنى بۇ قۇرئان ئەھلى جاھاننىڭ پەرۋەردىگارى اللە تائالا تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر، ئۇ، كاپىرلار ئېيتقاندەك سېھىر ياكى پالخورلۇق ۋە ياكى شېئىر ئەمەس، بەلكى ئۇ ھېچ قانداق شەك يوق بىر ھەقىقەتتۇر. ئۇنىڭدىن باشقا پايدىلىق ھەقىقەت مەۋجۇت ئەمەس.

﴿**(ئى كۇففارلار جامائەسى!) بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾ ئەۋفى بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سىلەر ئۇنى تەستىق قىلماستىن ئىنكار قىلامسىلەر؟ زەھھاك، ئەبۇھەزرە ۋە سۇددى قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنى ئىبنى ئابباسقا ئوخشاش تەپسىر قىلدى، مۇجاھىد: سىلەر بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلغانلار بىلەن ماسلاشماقچىمۇ ۋە ئۇلارغا مايىل بولماقچىمۇ؟ دەپ تەپسىر قىلىدۇ.

﴿**(سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾ ئىبنى جەرىر، سەئىد ئىبنى جۇبەيردىن ئىبنى ئابباسنىڭ: بىرەر قەۋمگە يامغۇر ياغسا، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى اللە تائالانىڭ بۇ نېمىتىنى ئىنكار قىلغان ھالەتتە تاڭ ئاتقۇزۇپ: پالانى يۇلتۇزنىڭ شەرقتىن چىقىشى ۋە پالانى يۇلتۇزنىڭ غەربكە ئېقىپ چۈشۈشى بىلەن بىزگە يامغۇر ياغدى دەيدۇ دېگەنلىكىنى ۋە ﴿**(سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى ئوقۇغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

ئىمام مالىك، سالىھ ئىبنى كەيساندىن زەيد ئىبنى خالىد جۇھەنىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ھۇدەيبىيە دېگەن يەردە ئىدۇق، شۇ كېچىدە يامغۇر ياغقان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام

---

[1] سۈرە شۇئەرا 210 ـــ 212 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

بىزگە بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بېرىپ، نامازدىن كېيىن ئادەملەرگە قاراپ: «سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار نېمە دېگەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟» دېدى. ساھابىلار: اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «اللە تائالا: مېنىڭ بەندىلىرىمنىڭ بەزىلىرى ماڭا ئىمان ئېيتقان ۋە بەزىلىرى مېنى ئىنكار قىلغان ھالدا تاڭ ئاتقۇزدى. اللە نىڭ پەزلى ۋە رەھمىتى بىلەن بىزگە يامغۇر ياغدى دېگەنلەر ... (ئەنە شۇلار) ماڭا ئىمان ئېيتىپ يۇلتۇزنى ئىنكار قىلغۇچىلاردۇر. پالانى يۇلتۇزنىڭ شەرقتىن چىقىشى ۋە پالانى يۇلتۇزنىڭ غەربكە ئېقىپ چۈشۈشى بىلەن بىزگە يامغۇر ياغدى دېگەنلەر، (ئەنە شۇلار) مېنى ئىنكار قىلىپ يۇلتۇزغا ئىمان ئېيتقۇچىلاردۇر، دېدى». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ھەسەن: قۇرئاننى ئىنكار قىلىشنى بىزگە اللە تائالانىڭ كىتابىدىن رىزىق قىلىپ بېرىلدى دەپ ئۆزلىرىگە بۇ ھۆكۈمنى ئالغانلار نېمە دېگەن يامان ھۆكۈم ئالغان ھە؟ دەيتتى. ھەسەننىڭ بۇ سۆزىنىڭ مەنىسى: بىزنىڭ قۇرئاننى ئىنكار قىلىشىمىز بىزنىڭ اللە تائالانىڭ كىتابىدىكى نېسىۋىمىزدۇر دېگەنلىك بولىدۇ. شۇڭا اللە تائالا ئۇنىڭدىن ئىلگىرى مۇنداق دېدى: **﴿(ئى كۇففارلار جامائەسى!) بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلامسىلەر؟ (سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟﴾**

* * * * * * *

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾

جان ھەلقۇمغا يەتكەن چاغدا (سەكراتتىكى كىشىگە) قاراپ تۇرىسىلەر﴿83 - 84﴾. ***بىز (ئىلمىمىز ۋە قۇدرىتىمىز بىلەن) ئۇنىڭغا سىلەردىن يېقىنمىز، لېكىن سىلەر (ئۇنى) كۆرمەيسىلەر (يەنى بىلمەيسىلەر)***﴿85﴾. ***ئەگەر (سىلەر گۇمان قىلغاندەك ئەمەلىڭلارغا قاراپ) جازاغا تارتىلمايدىغان بولساڭلار نېمىشقا ئۇنى (يەنى ئۇ مېيىتنىڭ جېنىنى بەدىنىگە قايتۇرمايسىلەر؟ ئەگەر (سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار***﴿86 - 87﴾.

جان ھەلقۇمغا يەتكەندە ئۇنى قايتۇرۇشنىڭ بولماسلىقى (بولمايدىغانلىقى) ھېساب ئېلىنىدىغانلىقنىڭ دەلىلى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿جان ھەلقۇمغا يەتكەن چاغدا (سەكراتتىكى كىشىگە) قاراپ تۇرىسىلەر﴾ يەنى ئۆلگۈچى سەكراتقا چۈشكەن چاغدا، سىلەر ئۇنىڭغا ۋە ئۇ سەكراتتا تارتىۋاتقان جاپا ـ مۇشەققەتكە قاراپ تۇرىسىلەر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿راستلا جان ھەلقۇمغا يەتكەندە، «(بۇ كېسەلگە) كىم ئىلاج قىلالايدۇ» دېيىلىدۇ. (سەكراتتا ياتقان ئادەم) بۇ (دۇنيادىن) ئايرىلىش ئىكەنلىكىنى جەزمەن بىلىدۇ. (سەكراتنىڭ قاتتىقلىقىدىن) پاچاق پاچاققا كىرىشىپ كېتىدۇ. بۇ كۈندە ھەيدەپ بېرىلىدىغان جاي پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدۇر﴾[1].

﴿بىز﴾ پەرىشتىلىرىمىز بىلەن **﴿ئۇنىڭغا سىلەردىن يېقىنمىز، لېكىن سىلەر (ئۇنى) كۆرمەيسىلەر (يەنى بىلمەيسىلەر)﴾** اللە تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە بەندىلىرىنىڭ ئۈستىدە قاھىردۇر (يەنى اللە بەندىلىرىنى تىزگىنلەپ تۇرغۇچىدۇر)، ئۇ سىلەرگە ساقلىغۇچى پەرىشتىلەرنى (يەنى قىلغان

[1] سۈرە قىيامەت 26 ــ 30 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئەتكەننى خاتىرىلەپ تۇرىدىغان پەرىشتىلەرنى) ئەۋەتىدۇ،بىرىڭلارغا ئۆلۈم كەلسە، ئۇنى بىزنىڭ پەرىشتىلىرىمىز قەبزى روھ قىلىدۇ. ئۇلار (اللّٰه نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاشتا) بىپەرۋالىق قىلمايدۇ. ئاندىن ئۇلار (يەنى بەندىلەر) ھەق ھۆكۈم قىلغۇچى، ئىگىسى اللّٰه نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىدۇ (قىيامەت كۈنى) ھۆكۈم قىلىش يالغۇز اللّٰه غىلا خاستۇر، اللّٰه ئەڭ تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر﴾[1].

﴿**ئەگەر (سىلەر گۇمان قىلغاندەك ئەمەلىڭلارغا قاراپ) جازاغا تارتىلمايدىغان بولساڭلار نېمىشقا ئۇنى**﴾ يەنى ھەلقۇمغا يەتكەن بۇ جاننى ئىلگىرىكى ئورنىغا، بەدەندىكى جايىغا ﴿**قايتۇرمايسىلەر؟**﴾.

سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە ھەسەنبەسرى بۇ ئايەتنى ئەگەر سىلەر قىيامەت كۈنىگە، قايتا تىرىلىشكە، مۇكاپات ۋە جازاغا ئىشەنمەيدىغان بولساڭلار، بۇ جاننى بەدەنگە قايتۇرۇپ بېقىڭلار دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان.

* * * * * * *

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَـٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَـٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَـٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَـٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

ئەگەر ئۇ مېيىت مۇقەررەبلەردىن (يەنى تائەت - ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلاردىن) بولىدىغان بولسا، (ئۇنىڭ مۇكاپاتى) راھەت - پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە نازۇنېمەتلىك جەننەت بولىدۇ﴿88 - 89﴾. ئەگەر ئۇ سائادەتمەنلەردىن بولىدىغان بولسا، (ئۇلار راھەت - پاراغەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن) (ئى مۇھەممەد!) ئۇلاردىن ساڭا سالام!﴿90﴾. ئەگەر ئۇ تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلاردىن بولىدىغان بولسا، يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋېلىنىدۇ﴿92 - 93﴾. جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴿94﴾. شەك - شۈبھىسىزكى، بۇ ئېنىق ھەقىقەتتۇر﴿95﴾. ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئىپتىرالىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن﴿96﴾.

ئىنسانلارنىڭ سەكراتتىكى ئەھۋاللىرى ۋە ئۇلاردىن ھەر بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا

بۇ ئۈچ خىل ئەھۋال ئىنسانلارنىڭ سەكراتتىكى ئەھۋالىدۇر. ئۇلار ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلىدىغان، اللّٰه تائالاغا يېقىن بەندىلەردىن بولىدۇ، ياكى ئۇلاردىن مەرتىۋىسى تۆۋەنرەك، نامە - ئەمەللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەختلىك كىشىلەردىن بولىدۇ ۋە ياكى ھەقنى ئىنكار قىلىدىغان، توغرا يولدىن ئازغان، اللّٰه تائالانىڭ ئەمرى پەرمانىغا نادانلارچە قارايدىغان كىشىلەردىن بولىدۇ. شۇڭا اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەگەر ئۇ مېيىت**﴾ يەنى سەكراتقا چۈشكۈچى ﴿**مۇقەررەبلەردىن (يەنى تائەت - ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلاردىن) بولىدىغان بولسا**﴾ يەنى ئۇلار پەرزلەرنى، سۈننەتلەرنى ئاكتىپلىق بىلەن ئادا قىلىدىغان، ھارام قىلىنغان ۋە يامان كۆرۈلىدىغان ئىشلارنى قىلمايدىغان ھەتتا يامان ئىشلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن بەزى قىلسا گۇناھ بولمايدۇ دەپ، رۇخسەت قىلىنغان ئىشلارنىمۇ قىلمايدىغان مۆمىنلەردۇر.

---

[1] سۈرە ئەنئام 61 ـــ 62 - ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿(ئۇنىڭ مۇكاپاتى) راھەت - پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە نازۇنېمەتلىك جەننەت بولىدۇ﴾ يەنى ئۇلار راھەت - پاراغەت ۋە ياخشى رىزىققا ئېرىشىدۇ. ئۇلار سەكراتقا چۈشكەندە، پەرىشتىلەر ئۇلارغا ئەنە شۇ مۇكاپات بىلەن خۇش بېشارەت بېرىدۇ. يۇقىرىدا بەرائنىڭ ھەدىسىدىمۇ رەھمەت پەرىشتىلىرىنىڭ: ئى پاك جان! سىز ئاۋاتلاشتۇرغان پاك تەندىن راھەت - پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە غەزەپلەنمەيدىغان پەرۋەردىگار تەرەپكە چىقىڭ، دەيدىغانلىقى بايان قىلىندى.

بۇ ئايەت ھەققىدە ئەبۇھەزرە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارنىڭ دۇنيادىن قۇتۇلغانلىقى راھەت - پاراغەتتۇر. سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە سۇددى مۇنداق دەيدۇ: راھەت - پاراغەت خۇشال خۇراملىقتىن ئىبارەتتۇر. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ﴿راھەت - پاراغەت ۋە ياخشى رىزىق﴾ دېمەك جەننەت ۋە پاراۋانلىق دېمەكتۇر. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ﴿راھەت - پاراغەت﴾ دېمەك رەھمەتكە ئېرىشمەك دېمەكتۇر.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىلىرىنىڭ ھەممىسى بىر - بىرىگە يېقىن ۋە توغرىدۇر. ئەگەر بىر ئادەم الله تائالاغا يېقىن بەندە بولغان ھالەتتە ۋاپات بولسا، ئۇ رەھمەت، راھەت - پاراغەت، خۇشال - خۇراملىق ۋە ياخشى رىزىق قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشىدۇ.

ئەبۇئالىيە مۇنداق دەيدۇ: الله تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ بىرى دۇنيادىن ئايرىلىش ئالدىدا ئۇنىڭغا جەننەتنىڭ رەيھان دەرىخىدىن بىر تال شاخ كەلتۈرۈلۈپ، ئاندىن ئۇنىڭ جېنى شۇ شاخقا قەبزى روھ قىلىنىدۇ. مۇھەممەد ئىبنى كەئىب مۇنداق دەيدۇ: ھەر ئىنسان (ئۇنىڭ) جەننەت ئەھلىدىن ياكى دوزاخ ئەھلىدىن ئىكەنلىكى بىلىنمىگىچە ئۆلمەيدۇ.

ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەھىدلەرنىڭ روھلىرى يېشىل قۇشلارنىڭ پوكانلىرىدا بولۇپ، جەننەتنىڭ باغچىلىرىدا خالىغان جايغا ئۇچۇپ بارىدۇ. ئاندىن ئەرشكە ئېسىلغان چىراقلارغا قونىدۇ».

ئىمام ئەھمەد، ئەتا ئىبنى سائىبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇلەيلا بىلەن تۇنجى تونۇشقان كۈنۈمدە ئۇنى چاچ - ساقىلى ئاقىرىپ كەتكەن مويسىپىت ھالەتتە بىر ئېشەكنىڭ ئۈستىدە كۆرگەن ئىدىم. ئۇ بىر جىنازا تاۋۇتىغا ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن مۇنداق بىر ھەدىسنى ئاڭلىدىم: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «كىم الله تائالا بىلەن ئۇچرىشىشنى ياخشى كۆرسە الله تائالامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ياخشى كۆرىدۇ. كىم الله تائالا بىلەن ئۇچرىشىشنى يامان كۆرسە، الله تائالامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى يامان كۆرىدۇ» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ساھابىلار يىغلاپ كېتىپتۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «نېمىشقا يىغلايسىلەر؟» دەپتۇ. ئۇلار: بىز ئۆلۈمنى يامان كۆرىمىز، دەپتۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپتۇ : «ئۇ، ئۇنداق دېگەنلىك ئەمەس، لېكىن ئۆلۈمنى سەكراتقا چۈشكەندە يامان كۆرسە شۇنداق بولىدۇ. ﴿ئەگەر ئۇ مېيىت مۇقەررەبلەردىن (يەنى تائەت - ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلاردىن) بولىدىغان بولسا، (ئۇنىڭ مۇكاپاتى) راھەت - پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە نازۇنېمەتلىك جەننەت بولىدۇ﴾ ئەگەر الله تائالاغا يېقىن بۇ بەندىگە ئۆلۈم بىلەن خۇش - خەۋەر بېرىلسە غالىب ۋە بۈيۈك الله بىلەن ئۇچرىشىدىغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كېتىدۇ، غالىب ۋە بۈيۈك الله مۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ.

﴿ئەگەر ئۇ تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلاردىن بولىدىغان بولسا، يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋېلىنىدۇ. جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴾ ئەگەر بۇ بەندىگە ئۆلۈمدىن خۇش خەۋەر بېرىلسە ئۇ الله تائالا بىلەن ئۇچرىشىشنى يامان كۆرىدۇ، الله تائالامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ئەڭ يامان كۆرىدۇ».

www.munber.org

﴿ئەگەر ئۇ سائادەتمەنلەردىن بولىدىغان بولسا، (ئۇلار راھەت ـ پاراغەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن) (ئى مۇھەممەد!) ئۇلاردىن ساڭا سالام!﴾ يەنى ئەگەر سەكراتقا چۈشكۈچى نامە ـ ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان، بەختلىك مۆمىنلەردىن بولىدىغان بولسا، پەرىشتىلەر ئۇلارغا ئەنە شۇنداق خۇش خەۋەر بېرىدۇ. پەرىشتىلەردىن بىرى سەكراتقا چۈشكۈچىگە: ساڭا ئامانلىق بولسۇن، ھېچقىسى يوق، سەن ئامانلىق تەرەپكە كېتىۋاتىسەن، سەن نامە ـ ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەختلىك كىشىسەن، دەيدۇ.

ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا سالام بېرىدۇ ۋە ئۇنىڭ نامە ـ ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەختلىك كىشىلەردىن ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا خەۋەر قىلىدۇ. ئىكرىمەنىڭ بۇ تەپسىرى ناھايىتى ياخشى قىلىنغان تەپسىردۇر. ئۇ اللە تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئۇيغۇندۇر: ﴿شۈبھىسىزكى، «پەرۋەردىگارىمىز اللەدۇر» دېگەنلەر، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا پەرىشتىلەر چۈشۈپ: «قورقماڭلار، غەم قىلماڭلار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان جەننەت ئۈچۈن خۇشال بولۇڭلار، بىز دۇنيادا، ئاخىرەتتە سىلەرنىڭ دوستلىرىڭلارمىز، جەننەتتە سىلەر ئۈچۈن كۆڭلۈڭلار تارتقان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ۋە تىلىگەن نەرسەڭلارنىڭ ھەممىسى بار، (ئۇلار) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچى، ناھايىتى مېھرىبان (اللە) تەرىپىدىن بېرىلگەن زىياپەتتۇر» دەيدۇ﴾[1].

ئىمام بۇخارى مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ساڭا سالام**﴾ يەنى سېنىڭ نامە ـ ئەماللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان كىشىلەردىن بولغانلىقىڭ ئۈچۈن ساڭا سالام بېرىلىدۇ.

﴿ئەگەر ئۇ تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلاردىن بولىدىغان بولسا، يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋېلىنىدۇ. جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴾ يەنى ئەگەر سەكراتقا چۈشكۈچى ھەقنى ئىنكار قىلىدىغان، توغرا يولدىن ئازغان كىشىلەردىن بولسا، قورساقلىرىدىكى ئۈچەي ـ باغرىنى ۋە تېرىلىرىنى ئېرىتىپ تاشلايدىغان ئەڭ يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋېلىنىدۇ. ﴿**جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ**﴾ يەنى ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى دوزاخقا چۆكتۈرۈلىدۇ.

﴿**شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇ ئېنىق ھەقىقەتتۇر**﴾ يەنى شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇ خەۋەر ھېچقانداق شەك بولمىغان، ھېچكىم قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان بىر ھەقىقەتتۇر. **﴿ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئېتىرازلىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن﴾** ئىمام تىرمىزى ۋە نەسەئى، جابىردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىم بۈيۈك اللە نى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ ياد قىلسا ۋە ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتىمەن دېسە، ئۇنىڭغا جەننەتتە بىر تۈپ خورما دەرىخى تىكىلىدۇ».

ئىمام بۇخارى، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تىلغا يەڭگىل، تارازىغا ئېغىر، مېھرىبان اللە تائالاغا سۆيۈملۈك بولغان ئىككى سۆز بار، ئۇلار: ”اللە نى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ بىلىپ اللە غا ھەمدۇسانا ئېيتىش“ ۋە ”بۈيۈك اللە نى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ ياد ئېتىش“ تىن ئىبارەتتۇر». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ۋاقىئەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى، جىمى ھەمدۇسانالار ۋە مەدھىيىلەر اللە تائالاغا مەنسۇپتۇر.

[1] سۈرە فۇسسىلەت 30 ــــ 32 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org